

LVOA

LIETUVOS VARTOTOJŲ
ORGANIZACIJŲ
ALJANSAS

Vartotojų teisių apsaugos virtualių valiutų sektoriuje tyrimas

Vilnius, 2020 m.

Tyrimas atliktas įgyvendinant iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų bendrai finansuojamą projektą „Vartotojų įgalinimas dalyvauti viešojo valdymo procesuose“

Nr. 10.1.2-ESFA-K-917-03-0018.

Šiame leidinyje pateiktą informaciją kopijuoti ir naudoti visą ar dalimis komerciniais tikslais leidžiama tik gavus Lietuvos vartotojų organizacijų aljanso raštišką sutikimą.

Kuriame Lietuvos ateitį

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

www.lvoa.lt | Twitter: @LVOA_ALCO | info@lvoa.lt

LVOA nuo 2013 metų yra Europos vartotojų organizacijos BEUC narys.

LVOA identifikacinis numeris Europos Sąjungos Skaidrumo registre: 506497923503-90.

LVOA

LIETUVOS VARTOTOJŲ
ORGANIZACIJŲ
ALJANSAS

Turinys

Įvadas	4
I. Vartotojų apsaugos praktika užsienio šalyse	6
<i>Kas nutiko ne taip?</i>	8
<i>Šalių praktika: JAV, ES, ES valstybės narės</i>	11
<i>Lichtenšteino atvejis</i>	20
<i>Kuriuo keliu pasuks virtualiųjų valiutų reguliacinė aplinka?</i>	22
<i>Pigu, greita, slapta?</i>	23
II. Vartotojų apsaugos praktika Lietuvoje	27
III. Iššūkiai vartotojams ir finansų sistemai ilguoju laikotarpiu	37
Išvados ir rekomendacijos	43
Priedai	47
Priedas A. Statistika	47
Priedas B. Sutrumpinimai	48
Priedas C. Šaltiniai ir nuorodos	49

Įvadas

Vartotojų teisių apsaugos aspektai virtualių valiutų rinkoje iki šiol nesusilaukė tinkamo dėmesio viešajame diskurse Lietuvoje. Tiksliau – dėmesio žvelgiant į šią problematiką ne per rinkos reguliatorių, o per vartotojų interesų prizmę. Skirtumas, suprantant, kad rinkos reguliatoriai turi ir vartotojų interesų apsaugos funkciją (be kitų itin reikšmingų siekių, kaip pavyzdžiui, Lietuvos bankas įstatymu yra įpareigotas „palaikyti kainų stabilumą“), gali neatrodyti svarbus, tačiau vis dėlto jis yra gana reikšmingas. Šiuo tyrimu siekiame bent iš dalies spragą užpildyti.

Gana ankstyvą „Išpėjimą vartotojams dėl virtualių valiutų“ dar 2013 metais paskelbė Europos bankininkystės institucija [1], vėliau įvairiuose formatuose ir įvairiomis progomis panašūs išpėjimai būdavo pakartojami tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Pastaruoju metu toks gana platus išaiškinimas, be kita to, aptariant ir grėsmes vartotojams bei pateikiant įprastus išpėjimus, buvo pateiktas 2019 metais – Lietuvos bankas tų metų sausio mėnesį paskelbė nuomonę [2] „dėl užduodamų klausimų, susijusių su virtualiuoju turtu ir pirminiu virtualiojo turto žetonų platinimu“, papildant anksčiau, 2017-aisiais skelbtą dokumentą.

Kiek vėliau buvo pateiktos ir LB gairės [3] dėl STO – vertybinių popierių požymių turinčių žetonų siūlymo, užsimenant apie grėsmes investuotojams ir gana išsamiai (41 lapo apimties dokumente) aprašant probleminius aspektus.

Kita vartotojų teisių gynimui angažuota institucija – Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba – 2017 metais taip pat skelbė savo tinklapyje straipsnį apie bitkoino grėsmes [4], atkartojant perspėjimus, skelbtus finansų rinkos priežiūros institucijų. Nepaisant šių pradmenų, dažnam virtualiomis valiutomis (ar, plačiau – virtualiuoju turtu) besidominčiam vartotojui tebekyla klausimai: kiek ir ar apginti jo interesai šioje naujoje ir neretai painioje sferoje?

Dera atskirti du dažnai suplakamus į viena aptariamą naujos informacinių technologijų bangos aspektus. Dažno vartotojo ausiai žodžiai *blokčėinas* (blokų grandinė) ir *bitkoinas* skamba kaip sinonimai, reiškiantys tą patį slėpinį ir suvokimui nepasiduodantį temų ratą, kuris, priklausomai nuo vartotojo išankstinių nuostatų, apsiskaitymo ir dažnai labai ribotos tiesioginės patirties, gali svyruoti tarp dviejų kraštutinumų. Arba tai vartotoją viliojantis nepažinus, bet dideles galimybes teikiantis virtualus uždebesiuos slypintis pasaulis, kuriame uždirbami (iš nuogirdų) didžiuliai

pinigai, arba tai sukčiais knibždantis virtualus pragaras, kur tik ir taikomasi (vėlgi, pasak nuogirdų) iš patiklaus vartotojo nuplėšti paskutinį centą.

Lygiai taip pat galima tradicinį vidutiniškai apsišvietusių vartotojų, dalyvaujančių diskusijoje apie bitkoino kursą, ratą suskirstyti į dvi maždaug tolygias dalis: veikiausiai pusė tokio pokalbio dalyvių turės svarią nuomonę, kad bitkoinas ilgalaikėje perspektyvoje kils (jo vertė didės), na, o kita pusė lygiai taip pat autoritetingai manys, kad šios virtualios valiutos vertė kris ir kad visa virtualiųjų valiutų išmonė – tik praeinanti mada.

Žinoma, abu vertinimo kraštutiniai ir abi prognozės neturi nieko bendro su rimtu diskursu apie šios technologijos bangos, prasidėjusios 2008-ųjų rudenį [5], vietą ir reikšmę pasaulio finansų (ir ne tik) sistemoje.

Mes šio darbo rėmuose apsiribosime virtualiomis valiutomis, nors jų neįmanoma nagrinėti atsietai nuo pamatinės virtualias valiutas įgalinančios blokų grandinių technologijos.

Šis atskyrimas yra labai prasmingas, nes abi „b“ raide prasidedančios sąvokos, nors ir tampriai istoriškai susijusios, nusipelno atskirų studijų, tiriančių naujų technologinių galimybių įtaką vartotojų gerbūviui. Jei, viena vertus, bitkoinas gali būti prilygintas aukšta vertės svyravimų amplitudė pasižyminčiam spekuliaciniam turtui arba globaliai (?) atsiskaitymo priemonei su vis dar ne iki galo atsiskleidusiu potencialu... tai blokų grandinės technologija yra mažiau prieštaringa. Gal todėl, kad apie ją retas ką apskritai žino – jei kalbama apie didžiąją daugumą Lietuvos gyventojų, o ne apie saujelę šio sektoriaus profesionalų.

Bitkoinui (BTC) savotišką reputacinę dėmę uždėjo eksponentinį augimą primenantis (ir su daugeliu panašių rinkos „burbulų“ siejamas) vieno bitkoino kotiruotės eurai (ar kitomis įprastinėmis valiutomis) šuolis 2017-aisiais metais ir tolydus, bet nenumaldomas kotiruočių smukimas 2018-aisiais. Nenuostabu: per 2017-uosius augimo metus 1 BTC pabrango šešiolika kartų, tam, kad po to per 2018-uosius atpigėtų 5 kartus!

Tuo tarpu sąvoka blokčėinas (angl. *blockchain*, verčiama lietuviškai paprastai kaip „blokų grandinė“) neturi tokios prieštaringos konotacijos. Tai ir suprantama, kadangi čia kalbame tiesiog apie technologiją – kaip kažkada technologija buvo interneto protokolai, nors tūkstantmečių sandūroje neišvengėme „dotkomų burbulo“ [6].

Neatsitiktinai Lietuvos banke 2018-2020 m. kuriama blokų grandinės technologija pagrįsta technologinė platforma „LBChain“, siekiant išspręsti iškart keletą problemų, „su kuriomis susiduria finansų inovatoriai“ [7]. Anot Lietuvos banko, jis „konsultuos reguliavimo klausimais, o blokų

grandinės technologijos integratojai padės tobulinti finansinius sprendimus techniniu ir technologiniu aspektais.“ Toks pripažinimas iš Lietuvos finansų rinkos prižiūrėtojo patvirtina, kad pasitikėjimas pačia blokų grandinės technologija nėra kvestionuojamas, jos reikšmė yra adekvačiai suprantama ir ateityje bus kryptingai didinama.

I. Vartotojų apsaugos praktika užsienio šalyse

“

What is needed is an electronic payment system based on cryptographic proof instead of trust, allowing any two willing parties to transact directly with each other without the need for a trusted third party...

Tai bene svarbiausia ištrauka iš pirmojo bitkoino atsišaukimo [5], „įsukusio“ visą virtualių valiutų sūkurį 2008-aisiais. Mįslingasis Satoshi Nakamoto norėjo sukurti sistemą, kuri leistų išvengti tarpininko atliekant finansinius sandorius, ir vis dėlto būtų patikima.

Pasitikėjimas čia atsiranda ne iš parinkto ar pasirinkto tarpininko įsikišimo (tebūnie tai birža, registras, bankas, kliringo centras ar bet koks kitoks patikėtinis, kuriam suteikta privilegija registruoti sandorio faktą). Pasitikėjimą garantuoja technologija – būtent, blokų grandinės technologija. Bendresne prasme kalbama apie PDT – paskirstytųjų duomenų technologiją, kai sandorių registras priklauso visiems ir nė vienam.

Bitkoino inovacija reiškė, kad atsiranda reali, decentralizuota galimybė sukurti tikrą pasaulinę valiutą, nepriklausomą nuo atskirų šalių vyriausybių ar kokių nors viršnacionalinių organizacijų.

Bitkoino leidyba – visų jo ekosistemoje dalyvaujančių dalyvių reikalas. Idealiu atveju, finansų sistemos decentralizacija būtų tokia radikali, kad kiekvienas vartotojas, būdamas sistemos dalyviu, turėtų pilną galią ir autonominę teisę įtakoti bitkoinų leidimo ir apyvartos sprendimus; globalūs mainai taptų visiškai demokratizuoti, o infliacija išnyktų. (Šio tyrimo rėmuose nenagrinėsime giliau pamatinių, bazinių virtualių valiutų ir susijusių su tuo technologijų, tikintis, kad skaitytojas arba yra gerai susipažinęs su pagrindiniais veikimo principais, arba lengvai ras galimybę užpildyti žinių spragas pasinaudojęs(-usi) gausybe internete prieinamų mokomųjų šaltinių. Tokių yra pakankamai ir lietuvių, ir kitomis kalbomis.)

Ne centrinių bankų daugiau ar mažiau sėkmingos pastangos, o pats sistemos dizainas sukurtų prielaidas palaikyti kainų stabilumą, leistų turėti idealią pinigų sistemą, palaikomą algoritmų ir nepriklausomą nuo bet kokios rūšies valdžios (tiek demokratiškiausių, tiek diktatūriškų) valios.

Organiškai įsiliejusi į visų finansinių technologijų (*fintech*) tendencijų srautą, virtualiųjų valiutų srovė žadėjo didžiulį galimybių ratą vartotojams. 2017 metų liepą pasaulinė vartotojų organizacija „Consumers International“ [8] pažymėjo, kad *fintech* revoliucija sukuria naujas paslaugas ir senų paslaugų atmainas, išvengiant įsitvirtinusių tarpininkų; produktai ir paslaugos yra pateikiami tiesiogiai vartotojui, o siūlomų galimybių sąrašas įspūdingas – nuo mikromokėjimų iki P2P paskolų, nuo namų biudžeto planavimo mobiliojo įrenginio ekrane iki mobiliųjų pervedimų, nuo naujų galimybių valdyti savo pinigus iki visiškai naujų elektroninės komercijos modelių.

Fintech bendrovės gali daug lanksčiau prisitaikyti prie vartotojo poreikių, ypač dėl to, kad jos neretai turi didesnę bagažą informacijos apie vartotoją, negu tradiciniai finansų rinkos žaidėjai. Tačiau pagrindinis *fintech* pranašumas pasireiškia kainų skirtumu – šie naujieji finansinių paslaugų rinkos žaidėjai gali pasiūlyti vartotojui tapačią arba geresnę paslaugą už neretai įspūdingai žemesnę kainą.

Virtualiosios valiutos, pirmiausia – bitkoinas – itin organiškai įsilieja į šią naujųjų laikų paradigmą.

Vien pasaulinėje asmeninių perlaidų rinkoje vartotojai praranda, kaip manoma, apie 45 milijardus dolerių kasmet – o tai bene dešimtadalis [9] siunčiamos sumos (manoma, kad vien į mažesnių pajamų šalis kasmet per 200 milijonų migrantų persiunčia apie 466 milijardus dolerių, taip užtikrindami pragyvenimą net 800 milijonų savo šeimos narių) [10]. Virtualiomis valiutomis grįstos tarptautinių perlaidų platformos, tokios kaip BitPesa [11], leidžia apeiti tradicines tarptautinės bankininkystės sistemas arba įsitvirtinusių globalius paslaugų tiekėjus kaip „Western Union“. Pervedimas per BitPesa, kaip ir per daugelį panašiu principu veikiančių sistemų, kainuoja 1-3 procentus – tokios kainos daugelis tradicinių perlaidų operatorių pasiūlyti negali.

Plačiąja prasme, *fintech* suteikia šansą daugeliui iki šiol nuo finansinių paslaugų atribotų vartotojų užpildyti šią spragą. Per spartų *fintech* bei mobiliųjų technologijų šuolį 2011-2014 metais, 700 milijonų pasaulio gyventojų įgijo prieigą prie finansinių paslaugų, o žmonių, neturinčių sąskaitos banke, skaičius sumažėjo penktadaliu [12]. Manoma, kad didžiulė dalis šio prieaugio buvo nesusiję su tradiciniais finansų rinkos žaidėjais, o įvyko dėl *fintech* plėtros. 2014-2017 metais prieigą gavo dar pusė milijardo žmonių [13].

Putting in place consumer protection rules is critical to safeguard people from fraud and abuse.

(Pasaulio Banko Grupės ataskaita „The Global Fintex Database 2017. Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution“ [13; 90 p.]

Pasaulyje vis dar 85 procentus sandorių vartotojai atlieka grynųjų pinigų pagalba. Tačiau mokėjimų negrynaisiais dalis nuolat auga, vienoje šalyje greičiau, kitose – lėčiau. Šią tendenciją taip pat spartina didesnė visuomenės skaitmenizacija [14]. Skaitmeninės piniginės, saugančios vartotojo bitkoinus ar kitokią virtualiąją valiutą, gali tapti įprastu dalyku – kaip mokėjimo kortelės pakaitalas. Tam, atrodytų, reikia labai nedaug – tiesiog dar keletos žingsnių didinant vartotojo patogumą ir pildantis prekybos vietas, kuriose galima atsiskaityti naujosiomis virtualiomis valiutomis, ratui.

Kas nutiko ne taip?

Tačiau dėl ko vartotojai skundžiasi, kas nutiko ne taip? Kodėl praėjus daugiau kaip dešimčiai metų nuo bitkoino atsiradimo, virtualiosios valiutos tebėra egzotika, jų sandorių (už prekes ar paslaugas) suma pasauliniu mastu išlieka dešimčių milijonų dolerių per mėnesį lygyje, o vartotojų, aktyviai besinaudojančių šia technologija, skaičius išlieka itin žemas?

Įdomų skundų pobūdžio tyrimą atliko JAV vartotojų tyrimų bendrovė „ValuePenguin“ 2018-aisiais metais [15].

Ji surinko skundų, kuriuos gavo *Consumer Financial Protection Bureau* (CFPB) – JAV valstybinė agentūra, užtikrinanti vartotojų teisių finansinių paslaugų srityje apsaugą – statistiką per laikotarpį nuo 2017 m. birželio 1 dienos iki 2018 metų kovo 1 dienos. Skundai į CFPB pylėsi dėl „Coinbase“ veiklos.

„Coinbase“, San Franciske įsikūrusi virtualių valiutų platforma [16], tuo metu buvo aktyviausia ir iki šiol yra viena aktyviausių virtualių platformų prekybos aikštelių.

Vartotojų skundų skaičius pasiekė piką per patį stačiausią BTC kainos kryptį – 2018 metų pirmosiomis savaitėmis. Vienu metu buvo gaunama po 350 skundų per savaitę, kai įprastai 2017-aisiais, „ramiu periodu“, skundų skaičius per savaitę retai kada siekdavo 50.

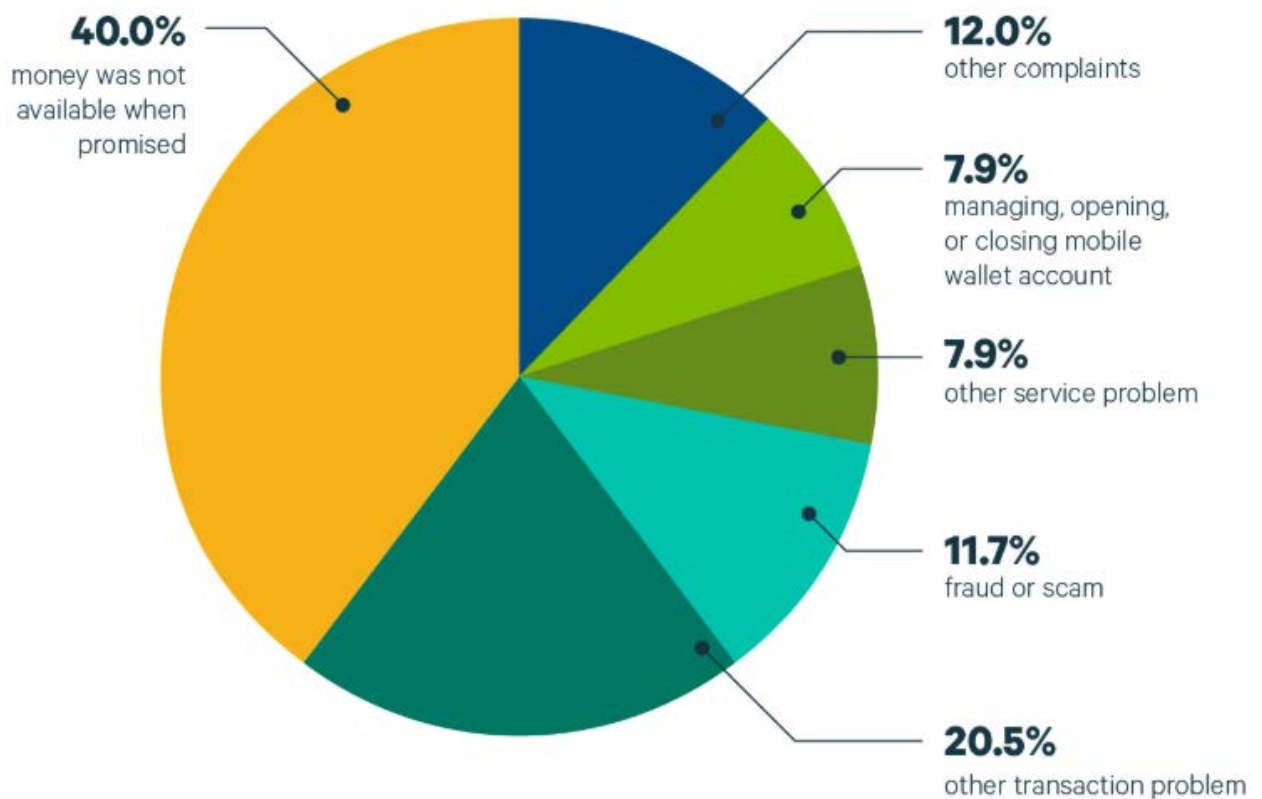
Išnagrinėjus 2271 gautą per tą laikotarpį skundą, matyti, kad dažniausia priežastis, dėl kurios kreiptasi į tarnybą – pinigai nepervesti kada pažadėta. Klientai skųsdavosi, kad pateikę pareiškimą atgauti investuotas lėšas, pagal susitarimą jie jau už vienos darbo dienos turėjo matyti savo lėšas (gautas realizavus virtualiąją valiutą) savo sąskaitoje. Tačiau platformos atstovai pranešdavo, kad dėl

didelių darbo apimčių jie negali to užtikrinti, ir pinigai geriausiu atveju pasieks kliento sąskaitas po trijų darbo dienų.

Kai kurie klientai skundėsi, kad jie turėjo problemų atidarydami, tvarkydami arba uždarydami savo mobiliosios pinigines sąskaitą. Kiti įtarė, kad jie tiesiog tapo sukčiavimo aukomis. Penktadalis patyrė kitų prekybos virtualia valiuta problemų (žr. pav. 1).

Top 5 Coinbase Complaints

Pav. 1. Dažniausi dėl „Coinbase“ veiklos pasitaikę JAV vartotojų skundai, 2017-2018 m.

Šaltinis: „ValuePenguin“. Duomenys apima laikotarpį nuo 2017 birželio iki 2018 m. vasario.

Pati „Coinbase“ pripažino savo „Twitterio“ paskyroje, kad daliai klientų buvo klaidingai nuskaičiuoti pinigai nuo kreditinių ar debetinių kortelių. Platformos atstovai įsipareigojo ištaisyti klaidas.

Minimas skaičius – 2271 skundas – turi būti vertintinas visų CFPB gaunamų skundų kontekste. Agentūra pernai jų gavo net 352,4 tūkstančio [17]. Taigi, skundai dėl „Coinbase“ nesiekia vieno procento.

Vis dėlto, vertinant skundų dėl virtualių valiutų dalį ne visuose skunduose, kur įeina ir tokios masinės temos kaip būsto bei vartojimo paskolos, mokėjimo kortelės ir pan., o tik toje dalyje skundų, kuri susijusi su mokėjimo paslaugomis, situacija atrodo kur kas grėsmingiau.

Mokėjimo paslaugų, valiutų keitimo, kelionių čekių ir panašių paslaugų, o taip pat virtualių valiutų sferos skundų agentūra fiksuoja po 8100-8200 per metus (2018-2019 m. duomenys). Tokiu būdu, 9 mėnesių „derlius“ su 2271 skundu dėl „Coinbase“ signalizuoja ypatingai aukštą aktualumą. Nors skundų dalis dėl virtualių valiutų 2019-aisiais metais sudarė jau tik dešimtadalį (šiose skundų sektoriuje), vis dėlto agentūra pažymi, kad pernai pirmą kartą istorijoje skundų dėl mobiliųjų bei skaitmeninių piniginių gauta daugiau negu skundų dėl lėšų pervedimų. Apgaulė – kas ketvirta pasitaikančių skundų priežastis.

Šiuo metu „Coinbase“ veikia, toliau teikia paslaugas klientams. Tačiau problemos, kilusios šimtams klientų aktyvios spekuliacinės veiklos laikais, neabejotinai gali pasikartoti, su neprognozuojamomis pasekmėmis. Nuo analogiškų potencialių problemų neapgintos ir kitos pripažintos virtualių valiutų biržos – „Bitstamp“, „Gemini“, „itBit“, „Kraken“.

Pagrindinė bitkoino ir kitų virtualių valiutų stiprybė – decentralizuota, savireguliuojanti sistema, paremta algoritmais (taisyklėmis), o ne atskirų interesų grupių valia. Deja, ši esminė vidinė stiprybė tampa ir savotišku kliuviniu sistemos evoliucijai, bene rimčiausiu iššūkiu, jos nenumatyta silpnybė.

Jei nėra centrinės institucijos, galinčios spręsti sistemos dalyvių ginčus – kas atsako už galinčių nukentėti sistemos eilinių dalyvių gynimą? Į ką turėtų nukreipti savo žvilgsnį vartotojas, patyręs apgaulę, jo teisėtų interesų pamynimą, klaidą (tyčinę ar netyčinę), technologinių veiksmų sukeltą lūžį?

Atrodo, kad virtualių valiutų ekosistema, sumanyta kaip tradicinės valstybių galia besiremiančių pinigų sistemos suardytoja, pati neišvengia tų pačių ligų, būdingų „įprastiniam“ finansų pasauliui.

Virtualių valiutų biržose, kurių pasaulyje priskaičiuojama per 200, pastebimi manipuliavimo atvejai. Vartotojai turi būti labai atsargūs vykdydami sandorį su šiomis biržomis, „prekybos platformomis“, kaip jos mėgstamos dabar vadinti. Tokių rinkos aikštelių bendrosios sąlygos, su kuriomis vartotojas neskaitęs sutinka vienu varnelės pažymėjimu, dažnai turi nuostatų, kurios nėra vartotojui palankios.

Pastebima ir interesų konfliktų atvejų. Visi rinkos dalyviai susirenka virtualių valiutų rinkose tam, kad tiesiog uždirbtų. Be aiškių reikalavimų, tokių kaip teisingas apskaitos tvarkymas, auditai, skaidrumas, būtinybė pirmiausia laikytis vartotojo kaip silpnesniosios pusės interesų, rinkos dalyvių

motyvacija yra smarkiai iškreipta. Sistemų, į kurias vartotojas patenka susidomėjęs virtualių valiutų galimybėmis, kūrėjų motyvai neretai būna akivaizdžiai nukreipti ne vartotojo gerovės didinimo linkme.

Kas atlieka tokių prekybos aikštelių priežiūrą ir kas užtikrina, kad vartotojas turėtų užtikrintą silpnesniosios pusės statusą, leidžiantį traktuoti teisės normas atitinkamai „persveriant“ ginčo svarstyklių lėkštę jo, eilinio sistemos dalyvio, vartotojo, naudai? Ar apskritai prasmingas skirstymas į silpnesniąją ir stipresniąją šalį, kai kalbama apie vis labiau įsivyravjančias P2P sistemas?

Neįmanoma apeiti ir rizikų, susijusių su technologiniu pagrindu, ant kurio laikosi visas kripto ekosistemos gyvavimas. Kibernetinių atakų užmojis gali būti toks, kad vartotojas liktų be menkiausios vilties atgauti savo lėšas [18].

Palyginimas su įprastos piniginės, pripildytos grynaisiais bei mokėjimo kortelėmis, pradimu nėra tinkamas. Konkretaus vartotojo pradimai yra niekis sistemos mastu, nors ir sukelia jam asmeniškai galbūt labai ženklų skriaudą. Kibernetinių atakų, nuo kurių gali nukentėti tūkstančiai ar milijonai virtualių piniginių savininkai, mastas gali būti palyginamas nebent su viso banko išplėšimu (nepaliekant įrašų apie banko indėlininkų turėtas lėšas) ar vienas šalies finansų sistemos „nulaužimu“. Virtualios valiutos pseudonimiškos – tai jų stiprybė (kai norima bandyti nuslėpti sąsają tarp asmens tapatybės ir piniginės), ir kartu silpnybė (kadangi privataus rakto praradimo ar vagystės atveju nėra galimybių atgauti prarastas vertybes).

Nepaisant to, vartotojai, ypač tie, kurie susidūrė su konkrečiais virtualių valiutų veikimo trikdžiais, kreipia savo žvilgsnius į valstybines institucijas, vildamiesi, kad jos gali padėti apginti jų teises. Tokia viltis sukelia tik ironiją įvertinus, kad ne konkrečių valstybių institucijos yra bitkoinų ir kitų virtualių valiutų emitentai, o decentralizuota pačių vartotojų masė, tarpusavyje susijusi tinkliniais saitais.

Kaip pasaulinė reguliacinė finansinių paslaugų sistema dorojasi su šiais iššūkiais?

Šalių praktika: JAV, ES, ES valstybės narės

Jungtinės Amerikos Valstijos, dažnai stovinčios daugelio technologinių proveržių smaigalyje, kol kas neatrodo pasirinkusios aiškų kelią, kaip reikėtų reguliuoti virtualias valiutas. Taip pat, deja, elgiasi ir daugelis kitų Vakarų pasaulio valstybių. Teisinis neapibrėžtumas nepadedą nei vartotojams, nei kripto ekosistemos inovatoriams.

JAV vertybinių popierių ir biržų komisijos (*Securities and Exchange Commission, SEC*) nuomone, virtualios valiutos ir žetonai traktuotini kaip vertybiniai popieriai. Per laikotarpį nuo 2014 iki 2020 metų SEC paskelbė apie tuziną nuomonių dėl įvairių ICO ir virtualių valiutų aspektų [19].

Tarp įdomiausių – perspėjimai investuotojams dėl atvejų, kai kokias nors kripto rinkos priemones reklamuoja garsenybės [20], o taip pat perspėjimas saugotis schemų, primenančių Ponzi piramides [21].

Čia pat, prie patarimų investuotojams sąvado, pateikiama ir nuoroda, norintiems pateikti skundą (<https://www.sec.gov/tcr>), o taip pat visi kontaktai – tiesioginis telefonas, elektroninis paštas, įprastinio pašto rekvizitai.

Kita įtakinga JAV institucija – Prekių ir ateities sandorių prekybos komisija (*Commodity Futures Trading Commission, CFTC*) – pasirinko kitą kelią, dar 2015-aisiais metais suteikdama bitkoinui ir kitoms virtualioms valiutoms prekės (*commodity*) charakteristikas.

CFTC perspėja, kad įvairiais vertinimais, nuo 5 iki net 80 procentų visų ICO baigiasi nesėkme arba sukčiavimu („*end in fraud or failure*“) [22]; pataria investuotojams prieš investuojant pasitikrinti, ar žetonai yra laikytini vertybiniais popieriais ir ar jų pirminis siūlymas registruotas SEC per EDGAR sistemą.

CFTC nemato prieštaravimo dėl skirtingo traktavimo, palyginti su SEC; teigiama, kad kiekvienai institucijai vadovaujantis tam tikru savo srities teisės aktų rinkiniu, toks skirtingas traktavimas galimas [23]. CFTC prižiūri prekių biržas, o prekė CFTC reguliavimo erdvėje gali būti apibrėžiama plačiai – tai ir fizinės prekės (tokios kaip medvilnė, nafta ar auksas), ir finansiniai instrumentai (valiutos, palūkanų normos), ir bet kokie įsipareigojimai (kontraktai), kurie turi ateities galiojimo datą.

Pastarasis apibūdinimas lengvai pritaikytas bitkoinui, kurio fjučeriais (ateities kontraktais) nuo 2017 metų prekiaujama didžiausioje pasaulio prekių biržoje – „Chicago Mercantile Exchange“ [24], priklausanti „CME Group“. Kiek vėliau įvesti ir bitkoino fjučerių opcionai. Opcionų prekybos apimtis stagnuoja, o tuo tarpu fjučerių prekybos apimtis, nepaisant BTC kainos nuosmukio per 2018-uosius metus, tolygiai kyla nuo pat prekybos pradžios. Pavyzdžiui, 2020 m. kovą kontraktų prekybos apimtis buvo 2,2 karto didesnė, negu atitinkamą 2019 m. mėnesį. CME turi ir ETH pagrindu sukurtą išvestinį kontraktą.

Virtualių valiutų biržų veikla nėra reguliuojama CFTC. Galima daryti paralelę, kad CFTC vis dar žiūri į šią rinką kaip į marginalinę finansų rinkos dalelę – tarsi į kioską pakeleje, kuris nesudaro didelių grėsmių finansiniam stabilumui, todėl jį derą palikti saviveiklai.

“ “ *Some platforms may “commingle” (mix) customer assets in shared accounts (at a bank for real currency or a digital wallet for virtual currency). This may affect whether or how you can withdraw your currency.*

(CFTC, 2017 [23; 18 p.]

Aukščiau pateiktas perspėjimas labai reikšmingas. CFTC primena, kad gali būti atveju, kai nėra užtikrinamas kliento turto atskyrimas. Tai viena svarbiausių kliento pinigų saugumo garantijų vertybinių popierių rinkoje; virtualių valiutų platformose to ne visada įmanoma tikėtis. Todėl vartotojo turto saugumas yra gerokai žemesnis, negu įprastų investicijų atveju.

CFTC, taip pat kaip ir SEC, vartotojų patogumui pateikia prie savo viešų rekomendacijų nuorodas, kur kreiptis norint pateikti skundą.

Europos Sąjungos institucijos iš esmės seka JAV logika.

Europos centrinis bankas (angl. *European Central Bank*, ECB) jau 2012 metų spalį [25] apibrėžė naują reiškinį kaip „virtualias valiutas“ – šiuo terminu iki šiol naudojamės. Tai nereguliuojami skaitmeniniai pinigai, paprastai išleidžiami jų sukūrėjų ir vystytojų, ir naudojami bei cirkuliuojantys tam tikros virtualios bendruomenės narių tarpe.

Suprantama, kad įterpus žodį „nereguliuojami“, faktiškai atsisakoma kaip nors mėginti užtikrinti vartotojų teisių apsaugą šioje srityje. ECB pažymi net ir specifinius iššūkius, susijusius su pamatiniu taikomos jurisdikcijos nustatymu – atrodo, kad globali mokėjimų sistema, nepavaldi jokiam centrui, kėlė neįaukų rūpestį reguliuotojams:

“ “ *Furthermore, the global scope that most of these virtual communities enjoy not only hinders the identification of the jurisdiction under which the system’s rules and procedures should eventually be interpreted, it also means the location of the participants and the scheme owner are hard to establish.*

2015 metais atnaujinta ir papildyta ECB pozicija [26] nurodė, kad verta keisti pirminį apibrėžimą, pirmiausia atsisakant nuorodos į virtualias valiutas kaip į „pinigus“ – esą net ir 2015-aisiais metais dar nebuvo požymių, kad virtualios valiutos turi būtiną likvidumo lygį ir yra plačiai priimamos kaip mokėjimo priemonė, o tokios savybės paprastai yra būtinos pinigams.

Pakeistos buvo ir kitos apibrėžimo dalys, atsisakyta ir žodžio „nereguliuojami“. Tuo laiku jau nemažai šalių įvedinėjo tam tikrą reguliavimą. Galutinis apibrėžimas skambėjo taip: virtuali valiuta gali būti apibrėžta kaip skaitmeninė vertės išraiškos priemonė, kuri nėra išleista centrinių bankų, kredito ar elektroninių pinigų įstaigų ir kuri, tam tikromis aplinkybėmis, gali būti naudojama kaip pinigų alternatyva.

Jau 2012 metais ECB kėlė vartotojų teisių gynimo klausimą. Tuomet galiojusi teisinė bazė nesuteikė ECB jokių įrankių, kurie būtų galėję palengvinti situaciją. ECB konstatavo, kad nei galiojantis vartotojų teisių apsaugos mechanizmas, nei elektroninės komercijos reguliavimo mechanizmas nesuteikia galimybių užtikrinti vartotojo apsaugą virtualiųjų valiutų srityje.

2015 metais ECB pažymėjo, kad faktiškai visos ES šalys paskelbė viena ar kita forma įspėjimus vartotojams dėl virtualių valiutų srityje gresiančių pavojų [27].

ECB paminėjo „PayPal“ atvejį [25; 17 ir 44 p.] kaip galimą virtualiųjų valiutų integravimo į tradicinę finansų sistemą scenarijų. 2007-aisiais, kai „PayPal“ paslaugos jau buvo ženkliai išpopuliarėjusios, ši bendrovė gavo bankinės veiklos licenciją Liuksemburge. ECB užsiminė, kad analogiškas veiksmas gali būti anksčiau ar vėliau svarstomas ir kai virtualių valiutų schemų kūrėjai sumanys įgyti licencijas veiklai atitinkamose jurisdikcijose.

Europos bankininkystės institucija (angl. *European Banking Authority*, EBA) 2014 liepą m. [28] taip pat pateikė savitą virtualiosios valiutos apibrėžimą. Anot EBA, virtualioji valiuta – tai skaitmeninė vertės išraiškos priemonė, kuri nėra išleista nei centrinio banko, nei kitokios viešosios valdžios institucijos ir nebūtinai yra susieta su įprastiniais pinigais, tačiau kuri yra naudojama fizinių ar juridinių asmenų kaip atsiskaitymo priemonė, pervedama, saugoma ar prekiaujama elektroniniu būdu (angl. „*VCs are defined as a digital representation of value that is neither issued by a central bank or public authority nor necessarily attached to a FC, but is used by natural or legal persons as a means of exchange and can be transferred, stored or traded electronically*“). Šis apibūdinimas nedaug skyrėsi vos kiek daugiau kaip prieš pusmetį paskelbto kito apibrėžimo: „Virtuali valiuta – tai nereglamentuoti skaitmeniniai pinigai, kuriuos galima naudoti kaip atsiskaitymo priemonę, tačiau šiuos pinigus į apyvartą išleidžia ir garantuoja ne centrinis bankas“ [1].

EBA pateikė ir įspūdingą per 70-ies su virtualiosiomis valiutomis susijusių rizikų sąrašą [28; 22 p.]. Jame beveik pusė (33) – tai rizikos, susijusios su virtualiųjų valiutų naudotojais, tai yra, vartotojais

(nors, žinoma, naudotojai yra platesnė sąvoka, negu vartotojai, kaip ją suprantame vartotojų teisių gynimo kontekste), žr. pav. 2.

Didžiausios rizikos siejamos su sukčiavimais per keityklas (biržas), bendru kurso kritimu, kibernetinėmis atakomis, tapatybės ar elektroninės piniginės vagyste, praradimais dėl likvidumo trūkumo (negalėjimo iškeisti į įprastą valiutą arba keitimą blogu kursu) ir kt.

Nėra realu tikėtis, kad esamomis sąlygomis tokios rizikos gali būti suvaldytos.

	ID	Risk description	Rank
A) Risks to users	General risks, irrespective of purpose	A01 User suffers loss when an exchange is fraudulent	High
		A02 User suffers loss when an ostensible exchange is not a genuine exchange	High
		A03 User experiences drop in value of VCs due to (significant and unexpected) exchange rate fluctuation	High
		A04 User holding VCs may unexpectedly become liable to tax requirements	Med
		A05 User who is a member of a VC mining pool does not get fair share of mined VC units from a mining consortium	Low
		A06 User suffers loss when buying VCs that do not have the VC features that the user expects	Med
		A07 User's computing capacity is abused for the mining benefit of others	Low
		A08 User suffers loss due to changes made to the VC protocol and other core components	High
		A09 User is not in a position to identify and assess the risks arising from VCs	Low
		A10 User is in violation of applicable laws and regulations	Med
		A11 User loses VC units through e-wallet theft or hacking	High
		A12 User loses VC units when exchange gets hacked	High
		A13 User's identity may be stolen when providing identification credentials to access VCs	High
		A14 Market participants suffer losses due to unexpected application of law that renders contracts illegal/unenforceable	Med
		A15 Market participants suffer losses due to delays in the recovery of VC units or the freezing of positions	High
		A16 Market participants suffer losses due to counterparties/intermediaries failing to meet contractual settlement obligations	High
		A17 Market participants suffer losses of VC units held in custody by others	Med
		A18 Market participants suffer losses through information inequality regarding other actors	Med
	When used as a means of payment	A21 User suffers loss when counterparty fails to meet contractual payment or settlement obligations	High
		A22 User experiences fraud or loss of FC when using VC cash machines	Med
		A23 User has no guarantee that VCs are accepted by merchants as a means of payment on a permanent basis	High
		A24 User suffers loss when VC payment they have made to purchase a good is incorrectly debited from their e-wallet	High
		A25 User is not able to convert VCs into fiat currency, or not at a reasonable price	High
		A26 User is unable to access VCs after losing passwords/keys to their e-wallet	High
		A27 User is not able to access VCs on an exchange that is a 'going concern' (i.e. has the resources to operate)	High
		A28 User is not able to access VCs on an exchange that has gone out of business (i.e. does no longer have resources to operate)	High
	When used as an investment	A41 User suffers loss as a result of VC prices being manipulated	High
		A42 User investing in regulated financial instruments (e.g. derivatives, SPS, CIS) using unregulated VCs suffers unexpected loss	Med
		A43 User is misled by unreliable exchange rate data	Med
		A44 User suffers loss when investing in fraudulent VC investment schemes	Med
		A45 User is exposed to significant price volatility within very short time frames	Med
		A46 User cannot execute the VC exchange at the expected price	Med
		A47 User is exploited by a VC Ponzi scheme	Med

Pav. 2. Europos bankininkystės institucijos identifikuotos virtualiųjų valiutų (VC – angl. virtual currencies) rizikos jų naudotojams

Šaltinis: EBA [28].

Europos vertybinių popierių ir rinkų institucija (angl. *European Securities and Markets Authority*, ESMA) atliko analizę drauge su nacionalinėmis kompetentingomis institucijomis (NKI) ir 2019 m. sausio 9 dieną paskelbė ataskaitą „*Advice – Initial Coin Offerings and Crypto-Assets*“ [29]. Deja, net ir atėjus 2019-iesiems neliko nieko kito kaip tik pripažinti, jog skirtingos šalys taiko skirtingą režimą, nors, kita vertus, iš ataskaitos aišku, jog rizikos suprantamos vienodai:

“ *ESMA is concerned about the risks it poses to investor protection and market integrity. ESMA identifies the most significant risks as fraud, cyber-attacks, money laundering, and market manipulation.*

Įdomu, kad tarp keturių minimų didžiausių rizikų šaltinių tik pirmosios dvi – sukčiavimas ir kiberatakos – yra bent kiek paties eilinio vartotojo galioje. Vartotojas (šiuo atveju – investuotojo rolėje, kadangi ESMA daugiausia gilinasi į STO problematiką) gali imtis veiksmų apsisaugodamas savo asmeninėje aplinkoje nuo sukčiavimo pavojų ir nuo kibernetinių atakų. Kitos dvi rizikų grupės, pabrėžiamos ataskaitoje, pasireiškia ne atskiro vartotojo, o finansų sistemos (bei viešojo intereso, žiūrint plačiau) lygmeniu.

Atrodo, kad tarp keturių didžiųjų identifikuotų rizikos veiksnių grupių ES finansų rinkos priežiūros institucijoms ir reguliacinės aplinkos kūrėjams didžiausią ir pirmenybinę reikšmę turėjo pinigų plovimas. Nors eilinio vartotojo požiūriu tai yra jį menkai liečiantis veiksnys, ES įstatymų leidėjai labiausiai pasistūmėjo būtent šioje srityje dėdami apynasrį virtualių valiutų ekosistemos dalyviams. Vis dėlto esama ir teigiamų pasekmių: į rinką atėjo daugiau aiškumo.

Taip yra todėl, kad pinigų plovimo klausimai sprendžiami ES mastu gana griežtai, stengiantis verčiau kiek įmanoma apriboti, negu palikti kokias nors landas. Įsigaliojus Direktyvai 2018/843 (5AMLD) [30], ES finansinių paslaugų teikėją ir vartotoją faktiškai įstatėme į labai griežtus rėmus, vargu ar sukurtus proporcingai tikslui.

Kaip visada, kiekvienas reguliavimas turi ir nenumatytų pasekmių. Tarkime, bet koks pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos tikslu sukurtas nepatogumas vartotojui didina riziką, kad kapitalo bėgimas į virtualių valiutų sferą padidės – ne dėl patogumo vartotojui, o dėl siekio išvengti per priekabaus priežiūros institucijų dėmesio. Vengiantis šio dėmesio vartotojas suras būdus, kaip jam įveikti nepatogumus ir pasiekti savo tikslą.

Ką jau bekalbėti apie eilinį vartotoją, kuris pašalinių tikslų neturi, bet tiki virtualiųjų valiutų suteikiamomis galimybėmis. Žinoma, PP / TF prevencijos mechanizmai jam atrodys kaip perdėta

našta dėl nereikšmingo tikslo, tad faktiškai kita nenumatyta (o gal kaip tik – įstatymų leidėjų siektina?) pasekmė bus tokia: vartotojas bus atgrasytas net nuo noro išbandyti virtualių valiutų teikiamas galimybes.

Todėl šiuo atveju reikia ieškoti balanso. Tolesnis griežtinimas, ypač kuriant papildomus nepatogumus klientui KYC procese, skatins vartotojų norą išsilaisvinti iš nacionalinių teisės aktų globos ir radikaliai pasislėpti nuo priežiūros institucijų dėmesio. Kontraproduktyvu kurti teisės aktus, kurie legalųjį sektorių sureguliuoja taip smarkiai, kad kaip alternatyva reikalavimų atitikimui kai kurie rinkos dalyviai gali svarstyti išėjimą į visiškai viršnacionalinę virtualių valiutų sferą.

Tai nereiškia, kad vartotojams nesvarbus skaidrumas. Tai tik reiškia, kad priemonės finansų rinkos stabilumui užtikrinti turi būti proporcingos – ir tai dar labiau, negu įprastinių finansinių paslaugų atveju, galioja virtualiosioms valiutomis.

ES teisės aktai numato (jau minėta direktyva, sutrumpintai žymima kaip 5AMLD) tokį virtualių valiutų apibrėžimą:

“*“virtual currencies” means a digital representation of value that is not issued or guaranteed by a central bank or a public authority, is not necessarily attached to a legally established currency and does not possess a legal status of currency or money, but is accepted by natural or legal persons as a means of exchange and which can be transferred, stored and traded electronically <...>*

Beje, konstatuojamoje 5AMLD dalyje [30; punktas 9] pripažįstama, kad „virtualių valiutų anonimiškumas sudaro galimybes jomis nederamai naudotis nusikalstamais tikslais. Virtualių valiutų ir dekretinių (*įprastų* – mūsų past.) valiutų konvertavimo paslaugų teikėjų ir depozitinių virtualių valiutų piniginių paslaugos teikėjų įtrauktis iki galo neišspręs sandorių virtualiąja valiuta anonimiškumo klausimo, nes didelė virtualių valiutų aplinkos dalis išliks anonimiška, kadangi naudotojai gali sudaryti sandorius ir be tokių paslaugų teikėjų.“

Direktyva nustato reikalavimą į įpareigotųjų subjektų tarpą įtraukti virtualių valiutų keityklų operatorius bei depozitinių virtualių valiutų piniginių operatorius. Nustatoma, kad valstybės narės turėtų užtikrinti veiksmingą ir nešališką visų įpareigotųjų subjektų priežiūrą, o šie turi tinkamai laikytusi kovos su pinigų plovimu ir teroristų finansavimu taisyklių. Taigi, virtualių valiutų ekosistemos žaidėjai įtraukiami į būtinybę atlikti įprastas procedūras, nesuteikiant jiems lengvesnių sąlygų palyginti su kitais rinkos dalyviais, patenkantiems po įpareigotųjų subjektų apibrėžimu.

Tik apie pusė ES šalių narių pranešė (2020 m. balandžio duomenimis), kad perkėlė šiuos reikalavimus į nacionalinę teisę. Direktyvos perkėlimui skirtas terminas suėjo 2020-ųjų sausį. Lietuva į šį „traukinį“ spėjo, ko nepasakysi apie didesnę daugumą kitų ES valstybių narių.

Toks vėlavimas ir fragmentiškumas nieko gero Europos vartotojams nežada: bendroje erdvėje, kur puoselėjama kapitalo judėjimo laisvė, neturi būti vietos ženkliai skirtingoms taisyklėms skirtingose šalyse narėse tokioje svarbioje srityje, kaip PP / TF.

Vilčių teikia iniciatyva įkurti Europos PP / TF tarnybą, kuri, kaip tikisi Europos Komisija, sumažins fragmentiškumą. Žvelgiant per vartotojų interesų prizmę, toks sprendimas ir kuo greitesnis galimos europinės tarnybos atsiradimas būtų labai geistinas, ir ne tik dėl virtualiųjų valiutų, bet ir platesniuose kontekstuose. Komisijos planuose fiksuota 2021-ųjų metų data, kai Komisija galimai pristatys atitinkamus teisės aktų projektus.

O ES šalių požiūris – jau ir taip labai margas.

Švedijoje, Austrijoje, Liuksemburge su įvairiomis išimtimis ir specifiniais niuansais galioja reikalavimai įregistruoti veiklą ir gauti atitinkamą licenciją.

Nyderlandų centrinis bankas yra paskelbęs, kad dabar žinomos virtualiosios valiutos, tokios kaip bitkoinas, turi būti priskirtos prie ypatingai rizikingų aktyvų; akcentuojamas integralumo, vientisumo trūkumas („*integrity risk*“, kad ir ką tai reikštų).

Malta virtualių valiutų ir kitokių kripto aktyvų rinkos dalyvius pasitinka draugiškai – tuo pačiu sukurdamą ne pirmą precedentą, kai ši ES narė tampa paranki reguliacinio arbitražo ES ribose siūlytoja [31].

Vokietijos BaFin (vok. *Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht*, federalinė finansinių paslaugų prižiūros tarnyba) mano, kad bitkoinų naudojimas, išleidimas („kasimas“, angl. *mining*), pirkimas, pardavimas – nelicencijuojama veikla, tačiau kita, papildoma veikla gali būti licencijuojama. Panašaus požiūrio laikosi ir **Čekijos Respublika**.

Estijoje nuo 2014 metų licencijas užsiimti virtualiųjų valiutų veikla išduoda Informacijos apie pinigų plovimą biuras Estijos policijos ir sienos apsaugos valdyboje. Šio biuro tinklapyje rašoma, kad licencijos galima kreiptis dėl virtualiųjų valiutų paslaugų teikimo: „*As of 1 July 2014, the Financial Intelligence Unit issues activity licenses for the provision of services in Estonia in the following areas of activity: <...> provision of a virtual currency service (upon submission of an application, the field of activity in which the service will be provided must be indicated in the*

register of economic activities from the drop-down menu)“ [32]. Lietuvoje tokio biuro ir tokios procedūros nėra.

Neatsitiktinai kvietimai tinkamai sureguliuoti šią sritį pasigirsta iš daugelio profesinių bendruomenių – įvairių sričių pareigūnų, mokslininkų, teisininkų, finansininkų, auditorių ir buhalterių. Tikimasi, kad kartu su aiškiu reguliavimu į virtualių valiutų rinką ateis stabilumas ir pasitikėjimas. Europos Sąjungos ambicijos sukurti vieningą kapitalo rinką turėtų atsispindėti ir šiame – palaipsnio virtualių valiutų reguliacinės aplinkos harmonizavimo – procese. Tai bus naudinga ir vartotojui – ES piliečiui.

Europos Komisija 2020 m. balandžio 3 dieną paskelbė viešosios konsultacijos pradžią [33] dviejose svarbiose, artimose kripto ekosistemai srityse. Nenuostabu, kad COVID-19 karantino įkarštyje Komisija akcentuoja skaitmeninių technologijų svarbą finansinių paslaugų, tame tarpe – bekontaktių (ir nenaudojant grynųjų) – mokėjimų srityje:

“ “ *The coronavirus outbreak has shown that consumers and businesses are increasingly relying on digital financial services, as shown for example by cashless – including contactless – payments.*

Konsultacijos truks iki 2020 m. birželio 26 d. Jų rezultatas reikšmingai įtakos būsimų dviejų svarbių dokumentų turinį. Europos Komisija 2020-ųjų trečiąjį ketvirtį pateiks Skaitmeninių finansų strategiją, panašiu metu laukiama ir Mažmeninių mokėjimų strategijos.

Greita, saugi ir patogi – taip apibūdinama EK planuose pan-europinė mokėjimų erdvė. Šioje erdvėje neabejotinai itin svarbus vaidmuo bus skirtas *SEPA Instant Payments* – momentiniams mokėjimams, pagrįstiems esamu SEPA mechanizmu, tačiau atliekamiems ne kelis kartus per dieną, o čia ir dabar, per 10 sekundžių [34].

Komisijos vykduotysis viceprezidentas Valdis Dombrovskis pranešime spaudai pažymėjo, kad reikia pasiekti tinkamą balansą tarp inovacijų ir rizikų valdymo:

“ “ *If Europe is to reap the benefits of innovative financial services over the years to come and become a frontrunner in this field, we need to strike the right balance between promoting innovation and properly managing risks to consumers and investors.*

Komisijos darbas mažmeninių mokėjimų bei skaitmeninių finansų strategijų srityse remsis ir 2020 m. kovo mėnesį pasibaigusios panašios konsultacijos dėl kripto aktyvų atsakymų visuma. Komisija,

skelbdama „*EU regulatory framework for crypto-assets*“ [35] konsultaciją, be kita ko, klausė ir apie tai, ką rinkos dalyviai mano dėl šiuo metu nereguliuojamų kripto aktyvų ateitį – kokio reguliacinio mechanizmo reiktų.

Šaukiamasi sąlyginai „E-Crypto Directive“ vadinamo teisės akto; tačiau yra ir kitų nuomonių: kad reguliavimas finansų srityje Europos Sąjungoje yra jau pakankamai sudėtingas, finansinių produktų skirtingos dimensijos sukelia finansų sektoriaus žaidėjams kartais neįveikiamų sunkumų suderinti visų teisės aktų visas nuostatas ir jų tinkamai laikytis savo veikloje.

Vartotojai gali jausti šią tendenciją savo kailiu. Tarkime, vis griežtėjantys pinigų plovimo ir teroristų finansavimo ribojimų standartai, pastaruoju metu apvainikuoti 5AMLD reikalavimais, gali sudaryti neįveikiamų kliūčių kai kurioms vartotojų grupėms ir juos faktiškai atriboti nuo finansinių paslaugų, tame tarpe netgi visiškai bazinių, kaip antai sąskaitos atidarymas ir valdymas.

Mūsų manymu, bet kokia „E-Crypto Directive“ ar kitoks teisės aktas Europos Sąjungos mastu neišspręs šios problemos, bet bent jau harmonizuos esmines nuostatas virtualių valiutų (ir kripto aktyvų apskritai) panaudojimo srityje. Todėl svarstymai dėl tokios direktyvos reikalingumo yra būtini.

Lichtenšteino atvejis

Kaip viena įdomiausių reguliavimo iniciatyvų aukščiau minimoje ESMA ataskaitoje [29] pažymėtas **Lichtenšteino** įstatymas (šiuo metu jau priimtas ir galiojantis), skirtas specialiai visam kompleksui temų, susijusių su virtualiosiomis valiutomis, STO, paskirstytųjų duomenų technologija (PDT) ir kt. [36].

Lichtenšteino valdžia nusprendė, kad blokų grandinės technologija vystosi pernelyg sparčiai, kad įstatymas būtų detalus ir konkretus, todėl įtvirtinti pamatiniai principai, liksiantys aktualūs ir tada, kai inovacijos procesas pasistūmės toli į priekį.

Pirmame straipsnyje, apibrėžiančiame įstatymo tikslus, yra paminimas „pasitikėjimo skaitmeninės teisės taikymu“ užtikrinimas, ypač finansų bei ūkio sektoriuose, o taip pat „patikimų technologijų sistemų naudotojo gynimas“.

Įstatymas įtvirtina „patikimų technologijų“ sąvoką (galima versti ir „pasitikėjimo vertę“ arba „pasitikėjimu grįstų technologijų“ – iš vok. *vertrauenswürdige Technologien* (VT), angl. *trusted technologies*), kuri taikytina blokų grandinės technologijai ir apima įvairius žetonų (nepriklausomai nuo jų pobūdžio) apyvartos aspektus.

Numatytos „VT-paslaugų“ teikėjų pareigos, kaip pavyzdžiui, būtinybė turėti adekvačią organizacinę struktūrą, vidinius kontrolės mechanizmus, tam tikro dydžio, priklausomai nuo veiklos pobūdžio, įstatinį kapitalą (pvz., nuo 30 000 Šveicarijos frankų, jei ketinama užsiimti „VT-keitimo paslaugų“ veikla ir pan.). Įstatymas gana griežtai, baudomis ir laisvės atėmimu, vertina įstatymo pažeidimus.

Tokia aiški sistema veda prie dviejų išdavų.

Pirma, Lichtenšteino jurisdikcija tampa patrauklia tikrumo ieškantiems virtualiųjų valiutų, PDT, STO paslaugų kūrėjams. Nepaisant atrodančių aukštais reikalavimų, įstatymo tikslas pasiektas – padidinamas pasitikėjimas reguliacine aplinka, todėl rimtam verslui atsiranda paskata registruoti savo buveinę šioje šalyje, ir ne tik dėl palankios mokesčių sistemos, bet ir dėl pažangaus reguliavimo. Tai turėtų nuskambėti kaip perspėjimo signalas *fintech* sostine Europoje norinčiai vadintis Lietuvai.

Antra, vartotojas, galintis pasinaudoti šios šalies suteikiamu saugumu, taip pat yra labiau linkęs įsitraukti į ekonominę veiklą virtualiųjų valiutų srityje, kadangi jis žino apie aiškių ribų ir taisyklių egzistavimą.

Lichtenšteinas tebėra laikomas jurisdikcija, kuri garsėja savo kaip „mokesčių rojus“ šlove, o dar labiau – įmonių savininkų identiteto slaptumo puoselėjimu. Indekse „Financial Secrecy Index 2020“ Lichtenšteinas užima vidutines pozicijas [37], bet tos pozicijos reitinge vidutinės ne dėl juridinių ypatumų, o dėl fakto, kad šios šalies finansinis svoris pasaulio specifinių jurisdikcijų tarpe yra menkas.

Nors 2019-aisiais Lichtenšteiniui pavyko pasprukti iš pilkojo („nebendradarbiaujančių jurisdikcijų“) ES sąrašo, ši šalis tebėra viena slapčiausių jurisdikcijų, užtikrinanti galutinių naudos gavėjų slaptumą. Skaidrumas juridinių asmenų steigimo ir veiklos srityje Lichtenšteine dar nepasiektas ir galima abejoti, ar bus pasiektas, įvertinant didžiulį finansų sektoriaus vaidmenį šios mažos, Mažeikių miesto dydžio, kunigaikštystės ekonomikoje.

Skaidrumo trūkumas, žvelgiant per vartotojų interesų prizmę, kertasi su mažosios Alpių valstybės planais sukurti palankias sąlygas kripto ekosistemai vystytis. Vartotojai turi išlikti atsargūs, susidūrę su siūlymais naudotis Lichtenšteine įsikūrusių *fintech* įstaigų paslaugomis. Nors naujasis įstatymas sukuria gerą pagrindą vystytis specifinei sričiai, bendra juridinė aplinka yra palankesnė neiškius verslo „galus“ siekiantiems paslėpti asmenims, o ne paprastiesiems paslaugų naudotojams.

Kuriuo keliu pasuks virtualiųjų valiutų reguliacinė aplinka?

Kitoks nei Lichtenšteino pavyzdys – iš ką tik „Brexit“ kryptimi ryžtingai galutinai pajudėjusios **Jungtinės Karalystės**. JK vis dar laikosi nuomonės, kad virtualiųjų aktyvų reguliavimas nėra pirmenybinis uždavinys.

Antai Jungtinės Karalystės investicijų draudimo schema – *Financial Services Compensation Scheme* (FSCS) – apsaugo iki 50 tūkstančių svarų siekiančius vartotojo praradimus tokiais atvejais, kai bankrutuoja licencijuota finansinė institucija. Tačiau kriptofinansų įstaigos negali įgyti licencijų, jos joms tiesiog nenumatytos. Atitinkamai, žlugimo atveju klientas negali pretenduoti į jokią kompensaciją iš FSCS.

Jungtinės Karalystės Finansų ombudsmeno tarnyba taip pat negali vartotojui pagelbėti, kadangi virtualiųjų valiutų srityje neegzistuoja reguliacinės taisyklės.

Tad kokių kelių pasuks virtualiųjų valiutų reguliavimas, kai pasaulyje – tiek nuomonių? Savo matymą skelbia ne tik atskiros šalys, bet ir tarptautinės organizacijos bei forumai (G20, OECD... – sąrašą galima tęsti be galo). Finansų sektoriaus lobistai siūlo vienokius kelius, vartotojų organizacijos, suprantama, kitokius.

Finansų sektoriaus atstovai, tokie kaip pavyzdžiui ESBG (*European Savings and Retail Banking Group* – tai lobistų grupė, įsikūrusi Briuselyje ir atstovaujanti per 900 taupomųjų ir į vietinę ekonomiką orientuotų bankų), skelbia įsitikinę, kad visaapimantis reguliacinis virtualiojo turto mechanizmas tiesiog būtinas, pirmiausia dėl tokių priežasčių: 1) reikalingas virtualiųjų valiutų paslaugų licencijavimas; 2) reikalingos išsamios taisyklės dėl vartotojų bei investuotojų apsaugos; 3) būtina įtvirtinti prievolę turėti reguliatoriui atskaitingą instituciją (angl. *scheme governance authority*). Tačiau ši lobuojanti organizacija nekviečia imtis (bet, sprendžiant iš atsakymų į konsultaciją [38], ir neprieštaruja) kurti specialųjį teisės aktą konkrečiai dėl virtualiojo turto. Vietoje to siūloma papildyti esamas direktyvas, tokias kaip Prospekto direktyvą (2003/71/EB), PP / TF teisės aktus, taip pat MIFID II direktyvą (2014/65/ES).

ESBG teisingai pastebi:

The anonymity of the wallet holders and the existence of blockchains specifically designed to ensure secrecy over the sender, the receiver and the amount transferred, create virtually risk-free ways of laundering money originating from criminal activities, or hiding the financing of terrorist organisations.

Dar daugiau – siūloma rasti kelius, kaip stabdyti virtualiųjų valiutų panaudojimą nusikalstamais tikslais ir netgi drausti tokias virtualias valiutas, kurios sukonstruotos siekiant neleisti atsekti naudotojo:

“ “ *EU legislators will have to find ways to ban cryptocurrencies designed to make users untraceable, and criminally sanction the malicious use of blockchain and DLT technology.*

Ar toks kelias pasiteisintų? Galimai taip. Populiariausioms, labiausiai išgarsėjusioms virtualiosioms valiutomis galėtų tekti arba prisitaikyti, arba būti pasmerktoms išnykti; o gal tiesiog išlikti, bet neturėti teisės cirkuluoti tarp ES piliečių.

Pigu, greita, slapta?

Tačiau nebūtinai tik reguliacinė aplinka ar jos nebuvimas padeda ar stabdo virtualių valiutų plėtrą. Pasirodo, bitkoinas ir kitos virtualios valiutos, giriamos už transakcijų jomis pigumą, yra... vartotojams labai brangios!

Mitas, kad tai yra pigu, greita, slapta. Gal greita (bet ne visada) ir gal taip pat slapta (bet tik iš dalies), tačiau tikrai ne pigu.

Tai atskleidžia Austrijos organizacijos „AK Wien“ atliktas tyrimas [39], paskelbtas viešai 2019-ųjų sausį.

Ši Austrijos vartotojų ir profesinių sąjungų organizacija pažymi, kad jei fizinėse pirkimo vietose (pašte, parduotuvėse, savitarnos automatuose) 400 eurų suma būtų iškeista į kelių virtualių valiutų portfelį (*Bitcoin, Bitcoin Cash, Litecoin, Dash, Ethereum*), o po to būtų atkeista atgal, galutinis rezultatas sudarytų tik 315,52 euro.

Jei laikytume, kad virtualiosios valiutos piniginės paslauga, kuri atsiėjo 5,79 euro, neturi būti imama domėn, tai gautume, kad šis keitimo eksperimentas kainavo 78,69 euro nuostolį. T.y., iš 400 eurų liko tik 321,31 euro. Taigi, prarasta beveik penktadalis sumos.

Dar 500 eurų eksperimento dalyviai nusprendė iškeisti internetinėse keitimo platformose.

Nupirkus Litecoin, Ethereum, Ripple ir (per du kartus) bitkoinų, liko 448,65 euro. Tik tiek grįžo į „AK Wien“ tyrėjos sąskaitą. Nuostolis – 51,35 euro.

Tad bendras visos operacijos rezultatas – perkant ir parduodant virtualiųjų valiutų už 900 eurų, nuostolis sudarė 130,04 euro, arba net 14,45 proc. nuo pradinės sumos.

Verta priimti domėn, kad Vienoje testo metu buvo galima rinktis net tarp 102 virtualias valiutas keičiančių bankomatų (savitarnos automatų).

Atrodytų, kad tai turėtų būti vienas pigiausių keitimo būdų, tačiau tyrėjų pagal *coinatmradar.com* fiksuoti komisiniai stebino ir savo reikšmių intervalais (išsibarstymu), ir lygiu. Supirkimo komisinių mediana siekė 4,9 procento, pardavimo – 5 procentus.

Testas buvo atliekamas 2018-ųjų rugpjūčio-rugsėjo mėnesiais. Tačiau ir 2020-aisiais patikrinus Vienoje esančių virtualiųjų valiutų bankomatų komisinių duomenis pagal *coinatmradar.com* vaizdas neatrodo pakitęs – neretai nurodomi komisiniai, siekiantys nuo 6 iki 7 procentų. Pigiau paslaugas siūlantys bankomatai sąrašė atrodo kaip išimtis.

Austrijos vartotojai piktinosi, kad fizinėse keitimo vietose neretai būdavo susiduriama su situacija, kad komisiniai nėra nurodomi apskritai. Komisinių dydį tarnautojas pasakydavo tik žodžiu, pasiteiravus (dažniausiai tai 5 proc. perkant ir 5 proc. parduodant).

Vos per du metus Austrijoje virtualiųjų valiutų ekosistema evoliucionavo tikrai ne plėtros link, sprendžiant pagal šį pavyzdį:

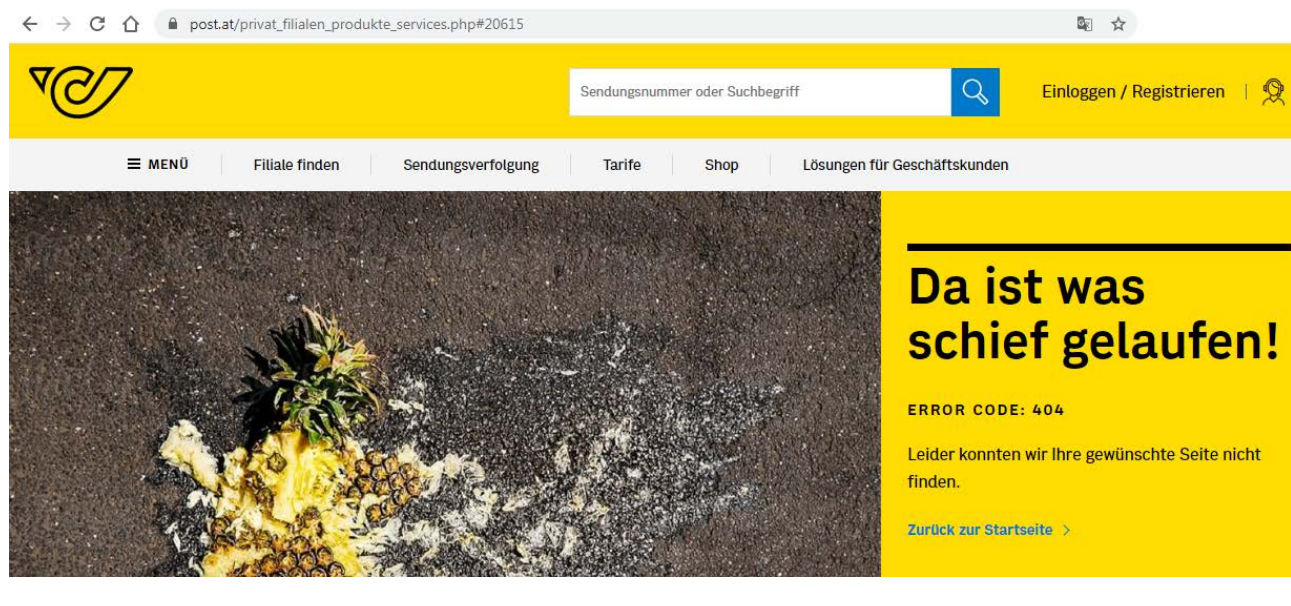
2018: siūloma 400 filialų ir 1300 pašto partnerių biuruose visoje Austrijoje sekundės greičiu patogiai per Bitpanda įsigyti keturių rūšių virtualios valiutos.

Screenshot von https://www.post.at/privat_filialen_produkte_services.php#20615 (abgerufen am 16.08.2018)

2020: paslauga nebeteikiama, tinklapis nepasiekiamas

Pav. 3. Austrijos paštas: paslauga 2018-aisiais ir dabar

Šaltinis: „AK Wien“ [39] ir *post.at* svetainė.

Pateikiame sugretinimui abu įrodymus – kaip draugiškai 2018-ųjų rugpjūtį savo paslaugą siūlė Austrijos paštas, ir kaip tai virto sukiužusiu ananasu (ar tame yra kokia nors paslėpta prasmė?), simbolizuojančiu nerastą tinklapį, 2020-aisiais, nepraėjus nė dvejiems metams. Pašto tinklapyje virtualių valiutų keitimo paslaugų pėdsakų 2020 m. apskritai neliko.

Šiuo pavyzdžiu norime parodyti, kokia dar viena rizika slypi perkantiems (ir norintiems parduoti kada nors vėliau) virtualias valiutas. Likvidumą konkrečioje vartotojo gyvenamoje teritorijoje gali labai drastiškai sumažinti valdžios veiksmai arba rinkos dalyvių atsisakymas teikti paslaugą.

Uždarius paslaugą Austrijos pašte, šios šalies vartotojai, norėdami atgauti savo pinigus perparduodami turimą virtualią valiutą kam nors kitam, gali būti priversti ieškoti kitų, mažiau patogių ir greičiausiai dar brangesnių būdų tokią operaciją įvykdyti.

Internetinis pardavimas – ne ką pigesnis (žr. pav. 4).

Plattform	Währung (Kürzel)	Einzahlung (Kauf)	Auszahlung (Verkauf)	Spesen	Ergebnis (Verlust)
Bitpanda	Litcoin (LTC)	100 Eur	86,02 Eur	unbekannt	13,98 Eur
Bitpanda	Bitcoin (BTC)	100 Eur	93,39 Eur	unbekannt	6,61 Eur
Coinbase	Ethereum (ETH)	100 Eur	81,85 Eur	6,13 Eur	18,15 Eur
Bitstamp	Ripple (XRP)	100 Eur	91,10 Eur	1,39 Eur	8,90 Eur
Kraken	Bitcoin (XBT)	100 Eur	96,29 Eur	1,07 Eur	3,71 Eur
Summe		500 Eur	448,65 Eur		51,35 Eur

Pav. 4. Keitimo virtualiųjų valiutų biržose rezultatas

Šaltinis: „AK Wien“ [39].

Pav. 4 parodo, koks galutinis penkių operacijų rezultatas, kiekvienu atveju įmokėjus po 100 eurų („Einzahlung“ stulpelis) ir perkant keturių rūšių virtualias valiutas per 4 skirtingas biržas. Galutinis rezultatas – apie dešimties procentų nuostolis. Pažymėtina, kad ne BTC buvo „brangiausias“ komisinių prasme, nors BTC turi brangiausios (pagal transakcijos kaštus) virtualiosios valiutos šlovę (žr. Priedą A).

Dalimi atvejų išlaidos, nesusijusios su keitimo kurso skirtumu ir priskiriamos kitoms išlaidoms („Spesen“ stulpelis), nebuvo vartotojui tinkamai arba išvis atskleidžiamos. Coinbase, kurią minėjome aukščiau, ima bene didžiausią mokestį (6,13 euro); to rezultatas – didžiausias praradimas iš operacijos. Iš pradinių 100 eurų, iškeistų į ETH ir atgal, liko tik 81,85 euro. Prarasta apie 18 procentų sumos. Tai praradimas, palygintinas su pirkimo-pardavimo eksperimento rezultatu fizinėse aptarnavimo vietose.

Tyrėja iš Austrijos įsigytų bitkoinų negalėjo panaudoti net ir fizinėse paslaugų vietose, kurios skelbė, kad bitkoinus priima kaip atsiskaitymo priemonę. Restoranas Vienoje telefonu patvirtino, kad bitkoinais atsiskaityti galima, tačiau realiai, atvykus į vietą ir norint apmokėti sąskaitą, priimti bitkoinus buvo atsisakyta.

Tas pats nutiko ir kvėpalų parduotuvėje: nors parduotuvė buvo pažymėta „čia priimami bitkoinai“ ženklu, pirkėjai buvo atsakyta, kad „ne, dabar jau nepriimame“.

Todėl nenuostabu, kad Europos vartotojai kelia klausimą: kam Europai virtualiosios valiutos, jei turime *SEPA Instant Credit Transfer* [34] – momentinį mokėjimą, leidžiantį saugiai ir pigiai (netgi

daugeliu atveju visiškai nemokamai – tarkime, jei momentiniai mokėjimai įtraukti į bendrą kliento turimą paslaugų paketą) pervesti reikšmingas pinigų sumas.

Momentiniai mokėjimai Europos mastu eurais – tikrą patogumą žadanti mokėjimų rinkos inovacija, įgalinta glaudaus bendradarbiavimo tarp technologijų teikėjų, ES mokėjimų rinkos dalyvių ir reguliatorių. Tad galima į virtualių valiutų reguliavimo poreikį pažiūrėti ir taip: jei virtualiosios valiutos nepaplis dėl to, kad menksta jų patrauklumas rinkoje, tai ar neverta susitelkti į vartotojų apsaugą prevenciškai mažinant rizikas vartotojams nukentėti nuo praradimų sukčiavimo ir kibernetinių atakų atvejais. Tam, žinoma, reikalingas Lichtenšteino pavyzdžio technologiškai neutralus, visaapimantis teisės aktas, numatantis licencijavimą, stiprią priežiūrą ES lygiu, garantijas vartotojui jo investicijos praradimo atveju (nes šis – investicinis, o ne mokėjimų priemonės – aspektas bus svarbus). Jei reikia Europoje EDIS – Europos indėlių draudimo schemos, tai ji pirmiausia turėtų pradėti funkcionuoti galbūt būtent virtualaus turto srityje.

II. Vartotojų apsaugos praktika Lietuvoje

Vartotojas gali ieškoti galimybių įsigyti virtualiosios valiutos vienetų vedamas tokių trijų motyvų – ar bent vieno iš jų: 1) ketindamas įsigyti prekes ar paslaugas iš pardavėjo, kuris už jas priima užmokestį ta virtualia valiuta; 2) norėdamas atlikti P2P mokėjimą; 3) norėdamas investuoti arba spekuliuoti – ta virtualia valiuta, arba ją naudodamas kaip tarpinę mokėjimo priemonę labiau sofistikuotoms investicijų schemoms.

Vartotojų teisės kai kuriais atvejais pasireiškia labiau kaip investuotojų teisės (įsigyjant žetonus per STO – vertybinių popierių požymių turinčių žetonų siūlymą) arba asmens (vartotojo), esančio mokėjimo šalimi, teisės. Sekant Lietuvos banko nurodoma žetonų tipų klasifikacija [3], egzistuoja „investavimo“ žetonai ir „mokėjimo“ žetonai (kabutės naudojamos Lietuvos banko gairėse), o taip pat jų hibridai (mes praleidžiame „prekių ir paslaugų žetonus“, kaip mažiau problemišką vartotojo akimis atmainą).

„Investavimo“ žetonai suteikia teisių į pelną, nuosavybės dalį, arba susiję su pinigų skolinimu – t.y., atitinkti skolos vertybinių popierių požymius. Jie atitinka tam tikrus apibrėžimus, nurodytus Finansinių priemonių rinkų įstatyme, todėl patenka į finansų reguliavimo ir priežiūros sistemą. Šiuo

požiūriu vartotojo interesai geriau apginti, kadangi galioja gana gerai išvystyta reguliacinių svėrų sistema – per direktyvas, įstatymus, gaires.

2019 metais LB primena: virtualioji valiuta, kurią galima naudoti atsiskaitymams, yra tik viena iš virtualiojo turto formų. Galimos įvairios virtualiojo turto formos: atsiskaitymams ir mokėjimams skirtas virtualusis turtas, su tradicinėmis valiutomis ar kitu turtu susietas virtualusis turtas, teisę naudotis paslaugomis ar gauti prekių suteikiantis virtualusis turtas, kitų ypatybių turintis virtualusis turtas.

Skirtingų virtualiojo turto rūšių išskyrimas gali padėti susivokti pažengusiam vartotojui, bet tai vargu ar turi prasmę 99 procentams eilinių Lietuvos vartotojų, kurie su finansine terminologija susiduria tik labai retai, o dėl finansinio išprusimo stokos yra labiausiai pažeidžiami – tikrai patrauklus taikinys sukčiams.

Teigiama, kad galiojantys teisės aktai nenustato jokių specialių apsaugos priemonių, kurios garantuotų patirtų nuostolių iš sandorių virtualiąja valiuta padengimą, jei virtualiųjų valiutų keityklos, kurioje keičiama arba laikoma virtualioji valiuta, veikla sutriktų arba nutrūktų (pvz., tokių, kurios taikomos veikiant indėlių garantijų sistemai). Gali pasitaikyti ir virtualiųjų valiutų keityklų „nulaužimo“ atvejų, kai pavogus viešuosius / privačiuosius raktus būtų pasisavinamos lėšos iš privačių virtualiųjų piniginių. Faktiškai tuo būdu LB atkartoja Europos bankininkystės institucijos (žr. pav. 2) perspėjimus.

Lietuvos bankas perspėja, kad atsiskaitymai už prekes ir paslaugas, įskaitant ir vertybinių popierių požymių turinčių žetonų įsigijimą, virtualiąja valiuta nėra apsaugoti ES teisės aktuose numatytais teisėmis į kompensaciją, kurios galėtų būti taikomos, pvz., pervedant pinigus iš įprasto banko ar kitos mokėjimų sąskaitos. Atkurti neteisėtus ar neteisingus debetinius nuskaitymus iš virtualiųjų piniginių dažniausiai yra neįmanoma.

Pastarasis perspėjimas labai svarbus, nes gyventojai, vargu ar suprantantys giluminius technologinius aspektus, kaip vyksta virtualaus turto apyvarta, gali šiam turtui teikti savybes, kurios įprastos „kasdieniame“ finansų pasaulyje. Neteisingai atliktas SEPA kredito pervedimas gali būti atgręžtas; suklydimas kainuos šiek tiek nervų ir pastangų. Tačiau virtualiosios valiutos pervedimas tokios galimybės nesuteikia. Ši ir kitos panašios specifinės virtualiųjų valiutų apyvartos savybės galbūt turėtų būti išaiškinamos panaudojant kuriamos (ir niekaip nesukuriamos) finansinio švietimo programos priemones.

Dar vienas aspektas, artimai siejamas su virtualiųjų valiutų sritimi, yra išmaniosios sutartys (angl. *smart contracts*). Lietuvos bankas savo Gairėse [3] pažymi tokių susijusių su žetonų platinimu ar, plačiąja prasme, visa kripto ekosistema, sutarčių privalumus:

“*...išmaniosios sutartys gali paversti teisinius įsipareigojimus automatizuotais procesais; užtikrinti didesnę saugumo lygį, jeigu kūrimo procesas yra saugus ir patikimas; sumažinti priklausomybę nuo patikimų tarpininkų; mažinti sandorių išlaidas.*“

Kita vertus, kaip įprasta, yra pateikiamas ir perspėjimas, kad „investuotojai turėtų būti atsargūs ir atkreipti dėmesį į siūlomos išmaniosios sutarties kokybę ir patikimumą“ [3; 100], „... jose taip pat gali būti vidinių loginių ar techninių kodavimo klaidų, padarytų kūrimo proceso metu; automatizuotas išmaniųjų sutarčių vykdymas gali būti nutrauktas dėl platformos, kurioje sutartis vykdoma, trūkumų, kibernetinių atakų ar išorinių veiksnių, kai išmaniųjų sutarčių vykdymą turi patvirtinti trečiosios šalys, pavyzdžiui, viešasis registras, notaras ar kitos institucijos.“

Lietuvos bankas užbaigia šį paaiškinimą perspėjimu, kad „bet kokios išmaniosios sutarties patikimumas visada yra svarbus“ [3; 102]. Tai neiginčijama, tačiau iš esmės nėra pateikiama jokių receptų, kurie galėtų tą patikimumą padidinti bent jau Lietuvos vartotojams. Pasitelkti trečiąjį asmenį išmaniųjų sutarčių auditui per STO Gairėse tik rekomenduojama [3; 101.5].

Todėl galima daryti išvadą, kad iš esmės vartotojų gynyba, susidūrus su probleminiu išmaniųjų sutarčių taikymu, yra pačių vartotojų reikalas.

Kai kuriuose centriniuose bankuose kalbama, kad kuo toliau, tuo mažiau dėmesio reikės tradicinėms bankų sistemos priežiūros funkcijoms. Vis mažiau tradicinių kompetencijų, susijusių su finansų įstaigų priežiūra, bus reikalingos, ir vis daugiau IT kompetencijų reikės, nes bankų ir kitų finansinių institucijų sistemos tapo visapusiškai automatizuotos, besiremiančios algoritmais, *big data*, dirbtinio intelekto sistemomis (pavyzdžiui gali būti robotizuoti investicijų patarėjai). Sakoma, kad informacinių technologijų padaliniai šiuolaikinėse finansų rinkos priežiūros institucijose turi būti radikaliai sustiprinti, kadangi didesnę priežiūros efektyvumą galima užtikrinti tik turint kompetentingus specialistus, galinčius išanalizuoti sudėtingus algoritmus, lemiančius sprendimų priėmimą finansų institucijai bendraujant su klientu arba veikiant rinkose savo ar kliento sąskaita.

Kviestume Lietuvos banką ir jam talkinti, bendradarbiauti galinčias institucijas (pavyzdžiui, FNTT) imtis iniciatyvų, kurios galėtų užtikrinti reikšmingiausių rizikų sumažinimą kai kuriuose kritiškiausiuose kripto ekosistemos taškuose. Vienu tokių taškų, be abejo, yra išmaniųjų sutarčių kūrimo ir vykdymo spragos. Vartotojas pats negali įvertinti visų rizikų, nes pagal nutylėjimą jis

negali turėti tokių kompetencijų. Tuo tarpu žetonai, pagrįsti išmaniosiomis sutartimis, gali būti siūlomi ir Lietuvos vartotojams. Suprantant apribojimus, kuriuos turi įvertinti Lietuvos bankas imdamasis tokių funkcijų, gera pradžia būtų kritinis naujų metodų, taikomų išmaniųjų sutarčių kūrėjų, vertinimas bei blogosios praktikos viešinimas.

Vartotojo, esančio Lietuvoje ir siekiančio įsigyti virtualios valiutos, pasirinkimą riboja maža pasiūlos įvairovė. Lietuvoje prieinami įsigijimo kanalai (net jei perkama tiesiog investiciniais tikslais) arba tiesiogiai susiję su užsienio šalyse įsikūrusiomis platformomis, arba yra geografiškai nutolę. Štai populiarūs, kaip manyta, turėsianti tapti bitkoinų įsigijimo per bankomatą paslauga, deja, nepaplito – o iš tų variantų, kurie prieinami Lietuvos vartotojui, nė vienas nesiūlo galimybių įsigyti bitkoinų ir kitų virtualių valiutų pigiai. Daugelio pardavėjų ir supirkėjų pateikiami duomenys apie komisinių dydį neatnaujinami arba apskritai nenurodyti (žr. pav. 5).

ETH bankomatai:

Results:			
Crypto Embassy CryptoCash	262 km	Riga	Fees: Buy: 4%, Sell: 4% not updated
M1 Marki shitcoins	381 km	Warsaw	Fees: Buy: 7.1%, Sell: 0.4% updated online
Galeria Grochów shitcoins	387 km	Warsaw	Fees: Buy: 7.1%, Sell: 0.4% updated online
Bcash Booth	387 km	Warsaw	Fees: Buy: 3.5%, Sell: 11.8% updated online
Europlex shitcoins	392 km	Warsaw	Fees: Buy: 7.1%, Sell: 0.4% updated online

BTC bankomatai:

Galeria M	219 km	Bialystok	Fees: Buy: N/A, Sell: N/A
Atrium Biala	220 km	Bialystok	Fees: Buy: N/A, Sell: N/A
Crypto Embassy CryptoCash	262 km	Riga	Fees: Buy: 4%, Sell: 4% not updated
Centrum Handlowe Jakub FLYING ATOM .COM SHOP GOLD JO	326 km	Olsztyn	Fees: Buy: N/A, Sell: N/A
M1 Marki shitcoins	381 km	Warsaw	Fees: Buy: 6.4%, Sell: 0% updated online
Galeria Renova FLYING ATOM .COM SHOP GOLD JO	386 km	Warsaw	Fees: Buy: N/A, Sell: N/A
Galeria Grochów shitcoins	387 km	Warsaw	Fees: Buy: 6.4%, Sell: 0%

Pav. 5. Artimiausi virtualių valiutų pardavimo bankomatai (ETH ir BTC)

Šaltinis: <https://coinatmradar.com/bitcoin-atm-near-me/>.

Pirkimo pusės (*bid*) komisiniai gali siekti net 4-7 procentus nuo sandorio sumos, o pardavimo (*ask*) – iki beveik 12 procentų. Tokiomis sąlygomis vartotojui įgyvendinti net ilgalaikio investavimo planus gali būti sudėtinga. Apskritai praranda prasmę naudoti bitkoinus ar kitas virtualias valiutas investavimui arba atsiskaitymui – valiuta, kuri, kaip tikėtasi, apeis valstybių sienas ir tarpininkų sukurtus barjerus, tapo vienu brangiausių aktyvų norinčiam jo įsigyti vartotojui.

CoinATMRadar duomenimis, pasaulyje yra per 8000 bankomatų su virtualių valiutų pirkimo ir pardavimo galimybe. Nė vienas iš jų nestovi Lietuvoje.

Kaži ar Lietuvoje stebėtas Valstybinės mokesčių inspekcijos griežtas požiūris [40] padėjo augti visuomenės informuotumui ir supratimui apie virtualias valiutas. Jei toks „bitkoinų bankomatas“, koks iki 2018-ųjų pradžios stovėjo populiariame Vilniaus prekybos centre, būtų likęs, galbūt matytume jau kitokį PDT bei virtualiųjų valiutų ekosistemos išsivystymo lygį.

Virtualių valiutų pirkimas ir pardavimas Lietuvos vartotojui per internetą gali atrodyti pigesne alternatyva egzotiškiems bankomatams.

Tačiau čia slypi kiti pavojai.

Antai žinoma ir solidžiai prisistatanti (Suomijoje registruota) platforma LocalBitcoins.com teigia, jog esama bent 12 šioje platformoje užregistruotų dalyvių, galinčių pirkti ir parduoti bitkoinus Lietuvoje [41].

Tačiau pirkimo ir pardavimo procedūra, aprašyta šių dalyvių, sukelia abejonių dėl duomenų apimties ir saugumo.

Vartotoją tokio sandorio atveju lydi visiško neskaidrumo jausmas, kadangi nėra jokių garantijų, kad jo duomenimis nebus pasinaudota.

Šiame pavyzdyje pardavėjas prisistato esąs iš Frankfurto ir prašo prieš pradėdant pirkimą atsiųsti vartotojo nuotrauką (pav. 6):

The screenshot shows the LocalBitcoins.com interface. At the top, there's a navigation bar with the LocalBitcoins logo, 'Trades', and 'Help' menus, along with a 'Sign up free' button. The main heading is 'Buy bitcoins using SEPA (EU) bank transfer with Euro (EUR)'. Below this, it states 'LocalBitcoins.com user singisking wishes to sell bitcoins to you.' The trade details are as follows:

- Price:** 6,785.11 EUR / BTC
- Payment method:** SEPA (EU) bank transfer ⓘ
- User:** singisking (feedback score 100 %, see feedback)
- Trade limits:** 1 - 1,000 EUR
- Location:** Frankfurt, Germany
- Payment window:** 2 hours ⓘ

On the right, there's a section titled 'Terms of trade with singisking' containing a message:

Hello,
 1- If its our first trade I may ask you to send a selfie photo of you holding your ID and a text confirming you are purchasing BTC from me.
 2- Then I will verify you and you will see my account details on the trade page
 3- After payment please send a copy of transaction (Normaly third party transaction is not accepted. Anyways, if you have a good reputation and can provide me with some documents I may accept)
 4- When the amount settled in my account I will release the bitcoin to you. (PLS dont ask to release sooner as this is the best method safe for both parties according to my real experiance)
 5- I will give you a positive feedback at the end

At the bottom left, there's a section for buying Bitcoin with input fields for 'EUR 0.00' and 'BTC', a 'Sign up and buy bitcoins instantly.' prompt, and a 'Sign up free' button. A note below says 'Signing up is free and takes only 30 seconds.'

Pav. 6. „Kliento pažinimo“ pavyzdys

Šaltinis: <https://localbitcoins.com/>

Pardavėjas užsimena apie kažkokius dokumentus, kuriuos vartotojui dar gali tekti pateikti (žingsnis Nr. 3), nors dar 1-ame žingsnyje jis (ji) prašo tapatybės kortelės kopijos.

Į tokio susirūpinusio vartotojo klausimą LocalBitcoins.com turi paruoštą atsakymą „Dažnai užduodamų klausimų“ sekcijoje:

“

A trader is asking me for my ID, and I don't feel comfortable.

Sometimes a trader may ask for your ID. If you are trading for the first time with a trader he/she may ask for you to identify yourself, even if you've already verified your ID with LocalBitcoins. This is because in certain countries sellers are required by local laws to know who their customers are. Most sellers explain in the terms of the trade if they require ID verification or not. If you do not wish to give the seller your ID, you can always cancel the trade and search for a trader with less strict requirements.

Always send your ID to the seller via the trade chat, our trade chat messages are kept encrypted on our servers. All photographs sent to the trade chat is also marked with a watermark to prevent misuse of the images.

Vėlgi, pasiūlymas ieškoti kito pardavėjo su mažiau griežtais reikalavimais gali būti menka paguoda virtualių valiutų pirkėjui Lietuvos. Štai kito pardavėjo reklama:

Terms of trade with Bitbizke

FASTEST SWIFT TRANSFER TRADERS ON LBC. SAME DAY DELIVERY.

With our online and offline close and inside connection with our bank, the transfer is done in minutes during working hours and a TRANSFER FORM is issued.

It is then escalated and in a few minutes a CONFIRMATION FORM is sent.

This means that your money leaves our account fast and gets to you the SAME DAY.

To make this happen, we need the following information in the format given:

Beneficiary Name:
Bank Account Number:
SWIFT Code:
Bank Name:
Bank Address:
Bank Branch:
Destination country:

Your PHONE NUMBER is needed so that we give realtime updates about the transfer. This saves time!

Pav. 7. Reikalavimas pasidalinti informacija

Šaltinis: <https://localbitcoins.com/>

Kaip matome, be visų asmeninės sąskaitos rekvizitų pardavėjas siekia sužinoti ir vartotojo telefono numerį. Šiuo prekiautoju sistemoje pasitiki „100+“ vartotojų, o jį blokavo – 21 vartotojas. Telefono kodas, kuriuo galima su *Bitbizke* susisiekti, rodo, kad tai yra Kenijos mobiliojo ryšio abonentas.

Nepaisant LocalBitcoins.com patikinimų, kad sandoris gali būti saugus, kadangi naudojamos sąlyginio indėlio (*escrow*) sąskaitos, ir abiejų sandorio šalių interesais rūpinasi pati platforma, vis dėlto tokio informacijos rinkinio dalijimasis su nežinoma kita sandorio šalimi gali būti rizikingas.

Bitbizke siekis surinkti informaciją apie kitą sandorio šalį vos ne pažodžiui primena vieną iš tūkstančių elektroninio pašto dėžutes užkemšančių „kvailių žvejonės“ („fišingo“, angl. *phishing*) laišku:

Mano mylimasis,

Aš esu ponja Mariana Damarion, gyvenu Ispanijoje. Aš rašau su jumis norėdamas panaudoti du milijonus penkis šimtus tūkstančių eurų pinigų labdaros darbui jūsų šalyje.

Aš buvau vedęs vėlyvąjį Carlosą Damarioną, kuris buvo rangovas Ispanijos vyriausybėje, prieš mirdamas po kelių dienų ligoninėje. Aš sergu vėžine liga, o gydytoja sako, kad man liko tik kelios dienos atostogų.

Jūsų vardas ir pavardė:

Jūsų adresai:

Tavo amžius:

Jūsų tiesioginis telefonas:

Jei galėtumėte ištikimai padėti ir panaudoti mano pinigus vargšų ir mažiau privilegijuotų asmenų priežiūrai, netrukus atsakykite man, jei norite gauti daugiau informacijos.

Ačiū ir Dievas palaimina tave.

Ponia Mariana Damarion.

Pav. 8. Siūlymas pasidalinti informacija „fišingo“ laiške

Šaltinis: vartotojo gauto nepageidautino laiško pavyzdys. Bet koks sutapimas su realia Mariana ir Carlosu Damarionais – tik atsitiktinis.

Anksčiau minėtas platformos prekiautojas „singisking“ (pav. 6) prisistato esąs iš Liuksemburgo, jo darbo laikas – 0:00-24:00 (visą parą 7 dienas per savaitę). Tačiau jo profilyje jokio telefono numerio ryšiui palaikyti nėra, o duomenys apie vidutinę sandorio užbaigimo trukmę turėtų suneraminti ne vieną pirkėją: net 41 valanda (2468 min – *Seller escrow release time, Average*).

Beje, viename iš EK dokumentų [42], kalbant apie įpareigotųjų subjektų pareigas, pabrėžiama:

“ *The obliged entities, when accessing information relevant for carrying out customer due diligence, and public authorities exchanging information between them, including outside the EU, must fully comply with the EU data protection legislation.*

For example, providing obliged entities with access to certain publicly owned registers might raise data protection concerns.

The difficulty to ensure compliance with data protection and confidentiality was also mentioned in the context of exchange of information between competent authorities. These issues should be duly addressed.

Privatumas ir duomenų apsauga gali būti suvaldyti pačių įpareigotųjų subjektų viduje, o taip pat priežiūros institucijų veikloje. Tačiau niekas nepagelbės pasirinkiant asmens duomenų apsauga atvejais, kurie parodyti 6, 7 ir 8 pav.

Galima iš esmės konstatuoti, kad Lietuvos banko spaudimas komerciniams bankams apskritai privengti bet kokių sąsajų su kriptovaliutomis veda į *de facto* virtualiųjų valiutų įsigijimo paprastam, vidutiniškai finansiškai išprususiam Lietuvos vartotojui draudimą. Patogios ir pigios galimybės nėra, nes vietiniai finansų rinkos žaidėjai su plačiai išvystyta paslaugų distribucijos sistema su virtualiųjų valiutų apyvarta susijusių paslaugų neteikia.

Tinklapis Bankai.lt 2018-aisiais atliko bankų ir vieno kito nebankinio finansų rinkos žaidėjo požiūrio į virtualias valiutas skirtumą tyrimą [43]. Sudaryta lentelė pateikia skirtingų standartų taikymą – esą kai kurie bankai draugiškesni klientams, kurie atlieka operacijas virtualiomis valiutomis, o kiti tiesiog blokuoja sąskaitas, vos pamatę tokių operacijų jose.

Bankai.lt išvada nedžiugina: „Lietuvoje veikiantys bankai atsižvelgdami į Lietuvos banko nuomonę, bet ne įstatymą, reaguoja ir kai kuriais atvejais blokuoja klientų sąskaitas, kurie bando įsigyti kriptovaliutų.“

Atsakymas Bankai.lt portalui iš „Luminor“ nuskambėjo taip:

“ “ *Prekybą kriptovaliutomis “Luminor” vertiname kaip ypatingai didelę riziką pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo atžvilgiu.*

Bankai.lt labiausiai stebėjosi „Payseros“ pozicija. Ši elektroninių pinigų įstaiga, atsižvelgdama į Lietuvos banko rekomendacijas, problemą išsprendė taip:

“ “ *<...> Paysera yra nusprendusi neužsiimti veikla, susijusia su kriptovaliutomis, bei klientams per Paysera sistemą neleisti vykdyti mokėjimų, susijusių su kriptovaliutomis. Su šiomis sąlygomis Paysera klientai yra sutikę bendrojoje mokėjimo paslaugų sutartyje. Tad Paysera pastebėjusi asmenis, perkančius ar parduodančius kriptovaliutą, įspėja, kad tai pažeidžia bendrąją sutartį, kurią jie pasirašė tapdami Paysera klientais.*

Finansų įstaigų baimė, susijusi su pinigų plovimo ir teroristų finansavimo (PP / TF) prevencijos reikalavimais, nestebina. Susidaro uždaras ratas: dėl tam tikrų rizikų bankai nenori užsiimti naujo tipo veikla; kad tos pačios rizikos egzistuoja jau ir esamų finansinių paslaugų kontekste – nė motais. Galima konstatuoti, kad anonimiškumas (o iš tikrųjų – pseudonimiškumas), laikytas svarbiu virtualiųjų valiutų patrauklumo bruožu, kiša koją virtualioms valiutomis integruojantis į esamą

finansinę sistemą. Bitkoinas ir kitos virtualios valiutos bei apskritai virtualus turtas tampa savotiška finansų sistemos marginalija; tačiau bandant kažką išstumti iš visuomenės akiračio į paraštes, neretai susikuria „geto“ tipo bendruomenė, kuri mato šio marginalizuoto reiškinių prasmę ir randa būdų panaudoti jį savo ne visuomet sąžiningiems tikslams. Ydingas ratas įsisuka: visuomenei neintegruojant virtualios valiutos į jau egzistuojančią finansinę sistemą ir atsisakant, de fakto, palankaus reguliavimo, jos tampa vis labiau patrauklios šešėlinėms struktūroms.

Aiškumo atnešė 5AMLD – naujausios ES direktyvos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos srityje – perkėlimas į Lietuvos nacionalinę teisę.

2019 gruodį Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas [44] įvedė į įstatymą sąvokas, būdingas virtualaus turto ekosistemai, pavyzdžiui, kas tai yra pirminis virtualiosios valiutos siūlymas ir panašiai.

Įstatyme nurodyta, kad virtualioji valiuta – tai skaitmeninę vertę turinti, bet teisinio valiutos ar pinigų statuso neturinti priemonė, kurios neleidžia ar už kurią nelaiduoja centrinis bankas ar kita valstybės institucija ir kuri nėra būtina susieta su valiuta, tačiau kurią fiziniai ar juridiniai asmenys pripažįsta kaip mainų priemonę ir kuri gali būti pervedama, saugoma ir parduodama elektroninėmis priemonėmis. Apibrėžimas atkartoja tai, kas numatyta direktyvoje; skirtumai daugiau redakciniai, galimai sąlygoti vertimo netikslumų ir redakcinių patikslinimų (plg. su apibrėžimu anglų k. aukščiau, 17-ame psl.).

Pagal pareigą nustatyti kliento ir naudos gavėjo tapatybę (įstatymo 9 str.), virtualiosios valiutos arti grynųjų pinigų perlaidų pagal įstatymo nustatytos pareigos „griežtumą“, matuojant operacijos apimties slenksčio „aukščiu“. Sandoriams virtualiomis valiutomis, įnešimams, išėmimams ir kt. galioja 1000 eurų riba, kai reikia nustatyti ir patikrinti tapatybę (išskyrus atvejus, kai tai jau padaryta anksčiau). Pinigų perlaidų grynaisiais pinigais atveju riba yra ties 600 eurų, valiutos (grynaisiais) keitimo atveju – ties 3000 eurų.

Turbūt galima bandyti suprasti įstatymų leidėjo logiką – grynųjų pinigų keitimas iš vienos įprastos valiutos į kitą yra gerokai dažnesnė operacija, vargiai pati savaimė sukurianti pinigų plovimo ir teroristų finansavimo grėsmes. Tačiau kuo paremtas skirtumas tarp grynųjų pinigų perlaidų (600 eurų) ir virtualiųjų valiutų (1000 eurų) – nelabai aišku.

Tas pats įstatymas nusako, kad jei klientas per parą atlieka kelias virtualiosios valiutos įgijimo iš pirminį virtualiosios valiutos siūlymą (ICO) vykdančio asmens operacijas, kurių suma lygi arba viršija 3000 eurų arba ją atitinkančią sumą virtualiąja valiuta.

Virtualiųjų valiutų keityklų operatoriai ir deponitinių virtualiųjų valiutų piniginių operatoriai turi saugoti kliento duomenis, leidžiančius susieti konkretų asmenį su jo virtualios valiutos pinigines adresu net 8 metus nuo sandorių ar dalykinių santykių su klientu pabaigos dienos. Tad jokio anonimiškumo Lietuvos vartotojas, veikiantis per šias keityklas, negali faktiškai nė tikėtis (kadangi tolesnės operacijos prireikus irgi yra atsekamos), nebent užsiimtų specialiai tam pritaikytais „tapatybės pėdsakų sumėtymo“ būdais.

Viena vertus, toks atidus reguliavimas yra gerai, padedant klientui pasitikėti virtualiųjų valiutų sistema. Jei nesiruošiama atlikti jokių žinomai „slaptų“ operacijų, vartotojui turėtų būti nesvarbu, kad jo įėjimo pro „virtualiuosius vartus“ į virtualiąją valiutą faktas yra užregistruotas ir informacija apie tai yra saugoma keityklos operatoriaus tokį ilgą laiką.

Kita vertus, virtualiųjų valiutų keityklos operatorius yra užkraunamas pareigomis, kurios vargu ar atrodo proporcingos įstatymo tikslui. Tokios prievolės kaip duomenų saugojimas net 8 metus po santykių su klientu nutrūkimo (net jei sandorio suma iš esmės nėra tokia jau didelė) uždėjimas operatoriumi smarkiai brangina jo veiklos kaštus. Nenuostabu, kad operacijos brangios, o jų pasiekiamumas klientams – menkas.

Ar įstatymų leidėjai ir reguliatoriai, norėdami apsaugoti visuomenę nuo pinigų plovimo ir kitų rizikų, neišpylė „kartu su vandeniu“ ir „vaiko“ – besivystančios virtualiųjų valiutų sistemos? Klausimas lieka atviras; kol kas panašu, kad virtualiųjų valiutų vartotojai nepasigenda savo kasdieniams poreikiams tenkinti; rizikų daugiau negu potencialios naudos. O į areną žengia nauji žaidėjai, veriantys naujas galimybes.

III. Iššūkiai vartotojams ir finansų sistemai ilguoju laikotarpiu

“

While the crypto-asset market remains modest in size and does not currently pose a threat to financial stability, this type of ‘stabilised’ crypto-assets would likely raise additional challenges in terms of financial stability, monetary policy transmission and monetary sovereignty if they reach a global scale, due to their capacity to be an alternative to fiat currency and based on their take up in the market...

Šis rūpestis, išreikštas jau minėto Europos Komisijos kvietimo [45], skelbiant viešąją konsultaciją dėl reguliavimo priemonių, klausimyno įvade, parodo, kur slypi tikroji rūpesčio priežastis – ar naujosios iniciatyvos, ateinančios iš galingų rinkos žaidėjų, nepakeis globalaus jėgų balanso?

Kalbama apie stabiliasias kriptovaliutas (angl. *stablecoins*) – tai tokios virtualios valiutos, kurių vertė siejama su nevirtualiais aktyvais.

Sakykime, virtualioji valiuta „Tether“ – tai tarsi JAV dolerio pakaitalas. Idealiu atveju vienas USDT (tai „Tether“ simbolinis kodas) lygus vienam JAV doleriui.

Vis dėlto didžiausią sukrėtimą pasaulio finansų sistemai žadėjo ne virtualiųjų valiutų srityje užgimęs žaidėjas, o socialinių tinklų gigantas – „Facebook“.

2019-ųjų birželį „Facebook“ atskleidė, kad į „Libra Association“ įeinantys žaidėjai (apie 30 organizacijų, nuo rizikos kapitalo fondų iki didžiųjų globalių mokėjimo kortelių operatorių) sieks įdiegti virtualią valiutą „Libra“ [46], kurios vertė bus pririšta prie kitų valiutų krepšelio. Vėliau šios krepšelio idėjos buvo atsisakyta, nutarus, kad vietoje vienos valiutos bus nacionalinės „libros“ – libra-doleris, libra-euras ir t.t.

Deja, bet pabiro ir „Libra Association“ – iš jos pasitraukus stambiems žaidėjams, virtualiosios valiutos perspektyvos tapo miglotos.

„Libra“ būtų tikra stabilioji virtualioji valiuta, jei jos padengimui ją išleidžiantis konsorciumas laikytų sukaupęs pakankamą kiekį kitų aktyvų, kuriais būtų garantuota „Libros“ vertė. Taip būtų išvengta vienos pagrindinių problemų, kurios matomos virtualiųjų valiutų srityje – kad esą jų vertė yra išpūsta, dirbtinė, kad ji niekaip nepagrįsta. Artėjantis prie trijų milijardų „Facebook“ vartotojų skaičius garantuoja, kad „Libra“ taptų labai plačiai naudojama mokėjimo priemone.

Pasak „Librą“ pristatančios dokumentacijos, „Libra Association“ misija – sudaryti galimybę naudotis paprasta pasauline mokėjimo sistema ir finansine infrastruktūra.

„Libra“ nuo pat iniciatyvos paskelbimo atsidūrė reguliuojančiųjų institucijų, centrinių bankų, politikų, konkuruojančių mokėjimo priemonių leidėjų kritikos smaigalyje.

Skelbta, kad:

“ “ *Mūsų tikslas – sklandžiai integruoti „Libra“ mokėjimo sistemą į vietinę pinigų ir makroprudencinę politiką, papildyti esamas valiutas suteikiant naujų funkcijų, drastiškai sumažinti išlaidas ir skatinti finansinį įsitraukimą.*

Kūrėjai sako, kad „[Libra] Asociacijos tikslas niekada nebuvo mėgdžioti kitas sistemas, o skatinti naujovišką decentralizuotą valdymo sistemą per asociacijos narius ir paskirstytas technologijas, kad būtų sukurta atvira ir patikima sistema. Prisiimdami šį sunkų darbą, mes tikimės, kad patobulinsime tradicines finansų sistemas, kad jos taptų programuojamomis, sąveikiomis ir patobulintomis. Mes leisime kitiems panaudoti mūsų pastangas kuriant novatoriškas, bet kartu ir saugias bei reikalavimus atitinkančias finansines programas, kurios gali tarnauti visiems.“

Nors taip demonstruotas atvirumas, vis dėlto uždaras konsorciumo pobūdis natūraliai veda prie nuomonės, kad projekto valdysena nebus visiškai „decentralizuota“; baimintasi lemtingo „Facebook“ dominavimo.

Tolesni pasiūlymai, kaip keisti sistemos dizainą, kad ji mažiau gąsdintų rinką reguliuojančias institucijas bei centrinius bankus, silpnino idėjos patrauklumą.

“ Nors mūsų vizija visada buvo, kad Libra papildytų dekretines valiutas, o ne su jomis konkuruotų, pagrindinis rūpestis, kuriuo buvo dalijamasi, buvo tikimybė, kad daugiavaliutė Libra moneta ($\approx LBR$) gali kištis į pinigų suverenitetą ir pinigų politiką, jei tinklas masyviai išsiplečia ir didelis kiekis vietinių mokėjimų atliekami $\approx LBR$.

“ Todėl mes, išleisdami Libra į apyvartą, įtrauksime ne tik $\approx LBR$, bet ir vienos valiutos stabilias kriptovaliutas, iš pradžių pradėdant nuo valiutų iš $\approx LBR$ krepšelio (pvz., LibraUSD arba $\approx USD$, LibraEUR arba $\approx EUR$, LibraGBP arba $\approx GBP$, LibraSGD arba $\approx SGD$).

Manoma, kad kiekvienos „tikros“ valiutos stabilioji „Libra“ moneta bus visiškai padengta rezervo, kurį sudarys pinigai ar pinigų ekvivalentai ir labai trumpo termino vyriausybės vertybiniai popieriai, denominuojantys toje valiutoje.

Konsorciumas žada, kad „ $\approx LBR$ nebus atskira „vienos valiutos“ stabilioji virtualioji valiuta. $\approx LBR$ bus tiesiog skaitmeninis keletos turimų stabilijų virtualiųjų valiutų derinys. Jis bus apibrėžtas pagal fiksuotą nominalų svorį, pavyzdžiui, pagal specialiąsias skolinimosi teises (SDR) <...>. $\approx LBR$ gali būti naudojama kaip veiksminga tarpvalstybinė atsiskaitymo priemonė, taip pat kaip neutralus, mažai svyruojantis pasirinkimas žmonėms ir įmonėms tose šalyse, kurių tinkluose dar nėra jų valiutų „Libros“.“

Pastarasis bruožas, anot „Libra“ konsorciumo, teikia dar vieną papildomą naudą: taip ilgainiui bus galima užtikrinti sklandų integravimąsi į centrinio banko skaitmenines valiutas (angl. CBDC) [47].

Centrinio banko leidžiami skaitmeniniai pinigai – atskira tema. Vartotojui galima rasti daugiau plusų negu minusų, jei CBDC pradės plisti. Jau šiuo metu yra nemažai šalių, kuriose centriniai

bankai apie tai diskutuoja, o kai kurie imasi ir praktinių veiksmų. Galima sugretinti dvi tendencijas: CBDC atsirado kaip reakcija į mažėjantį grynųjų vaidmenį mokėjimuose (todėl Švedijoje kalbama apie centrinio banko suverenumo susigrąžinimą pinigų gamybos srityje), o prabilus apie „Librą“ – susidomėjimas CBDC dar labiau sustiprėjo, nes net centriniai bankai pabūgo, kad pasauliniai „Libros“ tipo pinigai yra gal net artimos ateities galimybė, grasanti sudrebinti įprastas nacionalinių valiutų sistemas.

Didžiulis „Libros“ privalumas – stipraus žaidėjo, garantuojančio vartotojo globą, egzistavimas. Ar tai būtų tik „Facebook“, ar platesnis konsorciumas, visada bent jau juridiniu lygiu būtų aiškus adresatas, kam vartotojas gali nukreipti skundą ar kurio atžvilgiu vartotojas gali pradėti teisinį ginčą, jei kas nors nutinka ne taip.

Toks „atsakovo“ egzistavimas išsprendžia problemą, minėtą pirmojoje šio dokumento dalyje, kur rašėme, jog virtualiųjų valiutų stiprybė – decentralizuota, savireguliuojanti sistema, tačiau jei nėra centrinės institucijos, galinčios spręsti sistemos dalyvių ginčus, nėra ir faktinės „nevirtualios“ atsakomybės.

Vartotojų grupės pareiškė savo nuomonę – pavyzdžiui, Europos vartotojų organizacija BEUC, kuriais priklauso ir LVOA, kritikavo virtualiųjų valiutų reguliavimą (tiksliau, tinkamo reguliavimo trūkumą) [48], akcentuodama kelias priežastis:

- Bitkoinai ir kitoks virtualus turtas neturi būti vadinamas „valiuta“, nes jis paprastai neturi valiutoms būdingų bruožų. Toks žodis klaidina vartotojus.

“ “ *Bitcoin cannot be considered as money or currency. Bitcoin is an investment token which can be used as a means of exchange, in that case it is some kind of barter.*

- Duomenų apsauga – amžina problema, ypač turint reikalų su „Facebook“, kuriam jau prieinamas didžiulis masyvas vartotojo jautrios privačios informacijos.

“ “ *The usefulness of Libra for the majority of European consumers who are financially ‘included’ is not obvious and is difficult to estimate. But for consumers the most important question is probably that of data protection (privacy, security). Facebook is already collecting an extraordinary amount of data. What happens if personal data on social media is used in combination with Libra payments data?*

- Pažymimi kai kurie įdomūs stabilijų virtualių valiutų bruožai mažėjančio grynujų prieinamumo kontekste. Bet ir vėl primenama, kad to kaštai bendrąja prasme gali būti per dideli visuomenės mastu:

“ “ *... stablecoins do not fulfil several criteria related to cash, like anonymity or possibility to make payments in case of a collapse of the electronic infrastructure. Another issue here is that the management of virtual cash (electronic monetary units) would be in the hands of the private sector, contrary to real cash which is a public good.*

This is why we support the idea of the Central Bank Digital Currency (CBDC).

Kelių stambių Europos vartotojų organizacijų konsorciumas „Euroconsumers“ taip pat paskelbė nuomonę [49] apie stabilijų virtualių valiutų keliamas grėsmes, užduodamas 10 klausimų „Libros“ kūrėjams. Vienas iš jų skambėjo taip:

“ “ *Will Libra comply with basic European consumer law? As there is no information yet regarding Libra/Calibra's standard terms and conditions, we cannot verify today their compliance with all consumer protection law and regulation, such as the right for consumers to have access to the courts of their home jurisdictions.*

Kaip matyti, be akivaizdžių pranašumų, kuriuos suteiktų pasaulinė stabilioji virtualioji valiuta, matoma ir daug akivaizdžių rizikų, galimos tokios sistemos trūkumų. Todėl ši sritis dar ne kartą tikriausiai bus tyrinėjama ir aptariama, kol vartotojų interesus ginančios organizacijos galės kurią nors tokią valiutą rekomenduoti vartotojams.

Šalia stabilijų virtualių valiutų, blokų grandinės technologija taip pat reikšmingai pakeis pasaulį.

Antai atsakydama į aukščiau minėtą EK konsultaciją [35], Italijos organizacija „LINKS Foundation“ pažymėjo [50], referuodama į PDT atveriamas galimybes:

“ “ *The deflationary nature of some of these assets may have deep implications in helping our society to migrate from a debt-based economy producing significant improvements in people's lives and democratic processes. <...> a shift in the core underlying logic of the business models implemented may represent a significant help in the fight of current unsustainable inequality levels, by promoting a fairer redistribution of wealth and the creation of higher-quality jobs.*

Kaip matyti, dalis visuomenės, reprezentuojama tokių žaidėjų kaip šis fondas, sieja su naująja skaitmeninių technologijų banga didelis viltis. Gali būti, kad PDT prisidės prie demokratijos plėtros? Taip, tikėtina.

Ar PDT padės pakeisti visuotinai dabar įsigalėjusius verslo modelius ir sukurs sąlygas labiau harmoningai visuomenei, sukurs sąlygas turto persikirstymui ir aukštos kokybės darbo vietų sukūrimui? Taip pat tikėtina, bet mažesniu mastu.

Kol kas ekonominių santykių raidos istorija rodo priešingus ženklus – modernūs išradimai panaudojami ne visų plačiausių masių naudai lygiu mastu, bet užtikrinant dominuojančių ekonominių aktorių stipresnį ir ilgesnį dominavimą.

Geras pavyzdys – elektroninė komercija. Iš esmės atverdama galimybes kiekvienam iniciatyviam piliečiui imtis ekonominės veiklos, elektroninė komercija, būdama iš principo „demokratiška“, vis dėlto yra geriausiai panaudojama jau įsigalėjusių rinkos žaidėjų, kurie turi daug didesnius resursus ir visokeriopą įtaką palyginti su bet koku naujoku.

Pavieniai sėkmingi pavyzdžiai, kaip smulkus šeimos verslas iš provincijos parduotuvės išauga į pasaulinį lygmenį – tik išimtinės sėkmės, aplinkybių sutapimo rezultatas, o ne taisyklė. Šalia kiekvieno „nuo nulio“ iki globalaus dominavimo augimo atvejo galima rikiuoti dešimtis, šimtus tūkstančių nepavykusių bei ne iki galo nusisėkusių „ekonomikos demokratizavimo“ istorijų.

Tad ar tikėtina, kad „žetonų ekonomika“ nustelbs kitas, tvirtai įsigalėjusias komercinių santykių formas? Ar atsiras bent viena virtuali valiuta, galinti realiai pretenduoti į globalios valiutos vaidmenį? Kaip vos prieš kiek daugiau kaip dešimtmetį užgimusi nauja technologinė banga pakeis mūsų gyvenimą, mūsų ekonominių santykių pobūdį?

Dėl žemų transakcijos kaštų skaitmeniniai sandoriai, registruojami PDT pagalba, suteikia didžiulių galimybių. Tai visų pirma matoma finansinių paslaugų sektoriuje, bet lygiai taip pat galima matyti puikias pritaikymo perspektyvas logistikoje, judumo paslaugose, energetikoje, pramonėje, žiniasklaidoje, pasilinksminimų sferoje ir pan. „Žetonų ekonomika“ dar tik įsivažiuoja, ar jau blėsta?

Tai priklausys ir nuo vartotojų pasitikėjimo, kuri formuojama per tinkamai subalansuotą, vartotoją silpnesniąją pusę pripažįstančią ir rizikas mažinančią reguliacinę aplinką.

Išvados ir rekomendacijos

Politikos priemonių rengėjams ir priėmėjams:

1. Sutarti dėl visaapimančios, išsamios, technologiškai neutralios virtualių valiutų definicijos – neapsisotant prie PP / TF kontekste pakankamo reglamentavimo.
2. Pateikti nacionalinės teisės aktų paketą, panaudojant geriausią Europos patirtį, sukuriant verslui palankias, bet vartotoją apsaugančias sąlygas virtualių aktyvų plėtrai Lietuvoje.
3. Aktyviai informuoti visuomenę apie virtualių valiutų ir kitokių virtualių aktyvų prigimtį, paskirtį, geriausią panaudojimo patirtį Europoje ir pasaulyje; kartu akcentuojant riziką ir vartotojo interesų apsaugos ribas. Tokį informavimą integruoti į formaliojo (per ekonomikos pagrindų, informacinių technologijų, matematikos pamokas) ir neformaliojo ugdymo programas. Rengiant finansinio raštingumo ugdymo programą, virtualių valiutų ir PDT problematika turi būti įtraukta greta „tradicinių“ finansinio raštingumo temų.
4. Sukurti du – aprobuotų veikti ir vengtinų – virtualių aktyvų rinkos žaidėjų sąrašus, palaikomus atsakingos institucijos (pvz., sukurtos specializuotos tarnybos prie Lietuvos banko ir/arba Nacionalinio kibernetinio saugumo centro), ir periodiškai komunikuoti tokių sąrašų pasikeitimus visuomenei.
5. Išnaudojant egzistuojančius ryšius tarp Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR vidaus reikalų ministerijos ir Estijos Informacijos apie pinigų plovimą biuru (*Financial Intelligence Unit*) Estijos policijos ir sienos apsaugos valdyboje, susitarti dėl keitimosi informacijos ir tarpusavio reikalavimų pripažinimo. Tokiu atveju Lietuvos vartotojams būtų pateikiama informacija, jau patikrinta Estijos pareigūnų – faktiškai tai reikštų, kad Estijoje licencijuota virtualių valiutų įstaiga be papildomo patikrinimo būtų laikoma santykinai „saugia“ ir Lietuvoje. Tai, vis dėlto, turi būti atlikta tokiu būdu, kuris nesukurtų vartotojams regimybės, jog jų investicija per Estijoje licencijuotą virtualių valiutų įstaigą yra kaip nors garantuota, prižiūrima, apdrausta.

18 patarimų vartotojams, nutarusiems išbandyti laimę virtualiųjų valiutų srityje

1. Tapę virtualiosios valiutos savininku, neskleiskite apie tai informacijos nei socialiniuose tinkluose, nei žiniasklaidos priemonėse, nei viešuose ar privačiuose renginiuose. Pernelyg plačiai paskleidę tokias žinias, galite pritraukti asmenų, besispecializuojančių virtualiųjų valiutų sukčiavimo schemose, dėmesį.
2. Reguliariai „audituokite“ savo turimą virtualią valiutą ir jos saugojimo sistemas. Pavyzdžiui, periodiškai tikrinkite, ar virtualiųjų valiutų birža, kurioje saugote savo virtualiąją piniginę, yra audituojama ekspertų. Kokie atsiliepimai apie ją specialistų bendruomenėse? Dera pasidomėti, kas rašoma apie šią biržą IT forumuose.
3. Laikykitės elementarių „kompiuterinės higienos“ taisyklių. Atsisakykite bet kokių pagundų siųstis programinę įrangą iš abejotino saugumo tinklapių. Bet koks „trojos arklys“, atsisiųstas iš piktavališkų užmačių turinčių kūrėjų tinklapių, gali sukurti prielaidas neleistinai pašalinių žmonių prieigai prie jūsų elektroninės virtualiųjų valiutų piniginės.
4. „Šaltoji“ elektroninės piniginės kopija neturėtų būti saugoma saugumo požiūriu atmestinais aptarnaujamuose tinklo kompiuteriuose.
5. Asmeniniame kompiuteryje įdiekite kokybišką antivirusinę įrangą.
6. Naudokite naujausias virtualiųjų valiutų aparatinių („hardware“) piniginių versijas.
7. Verta dažnai kurti ir išoriniuose kaupikliuose saugoti atsargines virtualiųjų valiutų piniginių kopijas, idant kietojo disko gedimo atveju jūsų elektroninės piniginės turinys būtų apgintas.
8. Verta elektroninę piniginę saugoti savo asmeniniame kompiuteryje be interneto prieigos.
9. Atsargines kopijas siųsti internetu reikia tik užšifruotas.
10. Nesaugu naudoti elektroninės virtualiųjų valiutų piniginės šifravimui slaptažodžius, kuriuos naudojate ir kitiems tikslams. Taip pat reikia vengti tokio tipo kombinacijų kaip „12345“, „abcde“, „QWERTY“, o taip pat reikia atsisakyti tokių akivaizdžių kombinacijų, kaip savo ar artimųjų gimimo data ar telefono numeris.
11. Užsirašykite frazę, kuri leistų jums prisiminti virtualios valiutos piniginės slaptažodį, jei jį pamirštumėte.
12. Prieš išsiųsdami virtualią valiutą į piniginę, būtinai sukurkite rezervines kopijas. Išsaugokite visas senas rezervines pinigines kopijas.

13. Pervedant virtualią valiutą iš vienos piniginės į kitą galimas nepastebimas adresato pakeitimas. Todėl kai nukopijuojate ir įklijuojate gaunančios piniginės adresą, būtinai skrupulingai patikrinkite jį iš naujo. Tik taip galima išvengti tikimybės, kad specialus virusas gali mainų buferyje esantį adresą pakeisti kitu.
14. Prieš virtualios valiutos išsiuntimą būtina patikrinti gavėjo adresą (bent pirmus ir paskutinius simbolius), siunčiamą sumą ir komisinių dydį. Nepereidinėkite pagal nuorodas, kurios jus nukelia į interneto banką ar kitą internetinę elektroninę piniginę.
15. Dera atsisakyti pagundų įsivelti į sandorius, kurie žada greitą naudą. Daugeliu atvejų tokie pasiūlymai platinami sukčių.
16. Prieš investuojant į virtualias valiutas ar kitokį virtualųjį turtą, būtina adekvačiai įvertinti lėšų visiško arba dalinio praradimo tikimybę. Tokia praradimo galimybė turi būti įvertinta viso jūsų namų ūkio finansinio turto kontekste. Investicija, kuri sukelia didelių praradimų riziką, neturi sudaryti reikšmingos dalies jūsų turte, dėl kurios patirtumėte finansinių sunkumų.
17. Diversifikuokite savo investicijas.
18. Jei turite galimybę, pasidomėkite investicijų į virtualias valiutas ar investavimo žetonus apdraudimo paslauga.

Kaip apsisaugoti nuo praradimų dirbant virtualiųjų valiutų srityje?

Problema – kad sukčiavimo virtualiųjų valiutų pagalba Lietuvoje dar nėra daug, atvejai pakankamai reti ir didelio atgarsio ši problema nesusilaukė. Kur kas platesnis yra telefoninių sukčių ir kitokių panašių, neretai išmanią socialinę inžineriją taikančių piktavalių veiklos laukas. Žemiau pateikti patarimai, tikimės, padės apsisaugoti:

„Namų darbai“ saugantis nuo sukčiavimo:

1. Ar pildant Google paieškos laukelį iškart atsiranda žodis „scam“ (apgavystė) tarp siūlomų paieškos variantų?
2. Ar įmanoma atsekti, kas yra virtualiųjų valiutų schemos steigėjai?
3. Ar galima surasti aiškų ir paprastą būdą, kaip susisiekti su investuoti siūlančia įstaiga?
4. Ar tinklapis atrodo profesionaliai?

5. Ar patikrinote visus oficialius šaltinius, kuriuose būtų nurodyta, ar įstaiga licencijuota, ar neįtraukta į juodus sąrašus?
6. Atsisakykite pasiūlymų atlikti neįprasto tipo mokėjimus bei investicinių pasiūlymų, kurių esmės ir prasmės nesuprantate.

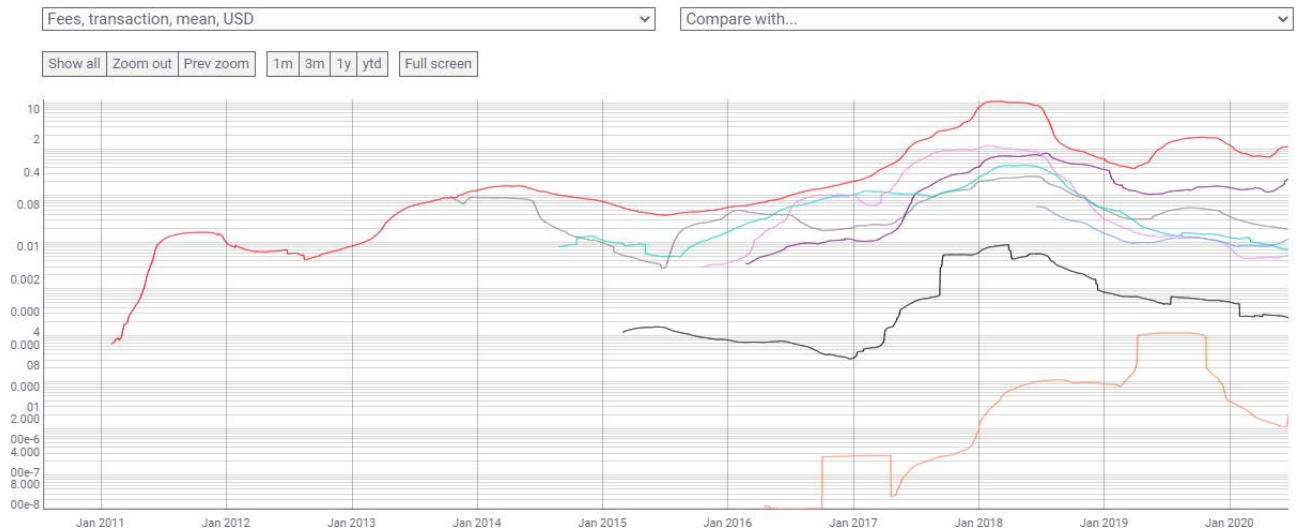
Saugokite duomenis:

- Nesidalinkite sąskaitų duomenimis su kitais žmonėmis. Tai, priklausomai, žinoma, nuo jūsų asmeninės situacijos, gali galioti ir artimų žmonių atžvilgiu.
- Surinkite visą įmanomą informaciją; nepagalėkite tam laiko! (Jei dabar nepasirūpinsite ir tapsite per neatsargumą sukčių auka, ateityje prarasite laiko dar daugiau dorojantis su sukčiavimo sukelta problema).
- Neteikite jokios informacijos jokiai asmeniui – nei telefonu, nei el. paštu, nei per socialinius tinklus. Jei kas nors prašo informacijos susitikimo metu, įsitikinkite, kad tas prašymas yra teisėtas (nepakenks paprašyti ateiti kitą kartą, o tuo tarpu susiraskite vizituotojo įstaigos kontaktus ir paskambinkite įsitikinti, kad ši įstaiga tokius duomenis renka teisėtai).
- Ypač atsargiai elkitės gavę duomenų pasidalijimo užklausas elektroniniu paštu, net jei el. laiško siuntėjas sukuria patikimo asmens ir institucijos įspūdį. Labai apdairiems reikia būti gavus bet kokius reikalavimus dėl pinigų. Siekiant įsitikinti, reikia susisiekti su laiško siuntėju taikant kitas priemones (pvz., paskambinti oficialiu finansų įstaigos telefonu – ne tuo numeriu, kuris nurodytas siuntėjo).
- Negalima dalintis slaptažodžiais, kortelių kodais.
- Nespauskite nuorodų socialiniuose tinkluose, kurios žada pinigus (laimėjimą loterijoje, prizą, didžiulę nuolaidą už brangų daiktą ir pan.).
- Jei, galiausiai, vis dėlto likote apgauti, nelaikykite to savyje. Pasidalinimas apie jūsų patirtį su kitais žmonėmis gali visiems padėti išvengti panašių klaidų ateityje.

Priedai

Priedas A. Statistika

Atsiskaitymų kaina: raudona linija rodo BTC pervedimo kainą JAV doleriais (už vieną pervedimą).

Šaltinis ir pati naujausia operatyvi informacija:

https://coinmetrics.io/charts/#assets=ltc,xrp,ada,xlm,btc,eth,xem,dash_roll=200_left=FeeMeanUSD_zoom=1279411200000,1592697600000

Priedas B. Sutrumpinimai

5AMLD – abreviatūra, žyminti direktyvą (2018/843), reglamentuojančią pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevenciją ES (angl. *Fifth Anti-Money Laundering Directive*).

BTC – bitkoinas, populiariausia, plačiausiai žinoma virtualioji valiuta. BTC – tai tarptautinių valiutų kodų nomenklatūrą primenantis sutrumpinimas. Beje, ši santrumpa neatitinka ISO 4217 standarto sąlygų (kadangi raidės BT standarto nomenklatūroje yra rezervuotos konkrečiai šaliai – Butanui), todėl BTC laikomas neformaliu sutrumpinimu.

CBDC – angl. *central bank digital currency*. Centrinų bankų leidžiamų skaitmeninių valiutų idėjos (konceptijos) trumpinys.

ES – Europos Sąjunga

ESMA – Europos vertybinių popierių ir rinkų institucija (angl. *European Securities and Markets Authority*)

ETH – etereumas, antroji pagal žinomumą virtualioji valiuta, pasižyminti kai kuriomis papildomomis ypatingomis savybėmis, palyginti su „paprastu“ bitkoinu. ETH taip pat nėra oficiali ISO 4217 atitinkanti santrumpa, kadangi ET rezervuota Etiopijai.

FC – įprastinė („fiatinė“) valiuta, pinigai (angl. *fiat currency*); dar vadinama „dekretine“ valiuta.

ICO – pirminis virtualiojo turto žetonų siūlymas (angl. *Initial Coin Offering*)

KYC – angl. *Know your client*; principas „Pažink savo klientą“.

LB – Lietuvos bankas

NKI – nacionalinė kompetentinga institucija

P2P – tiesioginio apsikeitimo tarp vartotojų (angl. *peer-to-peer*) sandoriai.

PDT – paskirstytųjų duomenų technologija (angl. DLT – *Distributed Ledger Technology*)

PP / TF – pinigų plovimas / teroristų finansavimas. Atitikmuo angliškai – AML/CFT.

SEPA – bendra mokėjimų eurais erdvė (angl. *Single Euro Payments Area*)

STO – vertybinių popierių požymių turinčių žetonų siūlymas (angl. *Security Token Offering*)

VC – angl. *virtual currency* (virtualioji valiuta)

Priedas C. Šaltiniai ir nuorodos

- [1] „Warning to consumers on virtual currencies“, 12 December 2013, žr. <https://eba.europa.eu/eba-warns-consumers-on-virtual-currencies>. Ten pat ir versija lietuvių kalba, kurią savo tinklapyje pakartotjo ir Lietuvos bankas: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/ispejimas-vartotojams-del-virtualiu-valiutu>.
- [2] Lietuvos banko pozicija dėl virtualiojo turto ir pirminio virtualiojo turto žetonų platinimo. Pritarta Lietuvos banko valdybos 2019 m. sausio 21 d. posėdyje, protokolas Nr. 01-2, žr. https://www.lb.lt/uploads/documents/docs/21409_103eb11b3b6b3414eec845601d4bffc.docx (pozicijos tekstas) bei https://www.lb.lt/uploads/documents/docs/21411_4693f9d07e92f28625cbb18f394068dc.docx (DUK).
- [3] Patvirtinta Lietuvos banko valdybos 2019 m. spalio 17 d. nutarimu Nr. 03-188 „Dėl vertybinių popierių požymių turinčių žetonų siūlymo gairių patvirtinimo“, žr. <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/e1018840f18111e99681cd81dcdca52c>.
- [4] „Bitkoinai: ką svarbu žinoti apie šią virtualią kriptovaliutą?“, 2017 m. lapkritis, žr. <http://www.vvtat.lt/naujienos-ir-pranesimai-ziniasklaidai/377/bitkoinai-ka-svarbu-zinoti-apie-sia-virtualia-kriptovaliuta:100>.
- [5] Bloką grandinės ir bitkoino eros pradžia vedama nuo 2008 m. spalio 31 dieną pasirodžiusio dokumento „Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System“. Žr. <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
- [6] 2019 metais dirbusi ekspertų grupė (ROFIEG – 'Expert Group on Regulatory Obstacles to Financial Innovation') pažymėjo: „*DLT/Blockchain is a database technology. As is the case with AI (artificial intelligence, dirbtinis intelektas – LVOA past.), the technology as such does not need to be regulated. The question is rather how the market applies it, for example for back office functions, for creating units resembling money or securities, or functions resembling payment.*“. Žr. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/191113-expert-group-regulatory-obstacles-financial-innovation-faq_en.pdf. Visa grupės darbo ataskaita prieinama čia: <https://europa.eu/!yu87Xf>.
- [7] Žr. <https://www.lb.lt/lt/lbchain>.
- [8] „Banking on the Future: an exploration of FinTech and the consumer interest“, prieinama čia: <https://www.consumersinternational.org/news-resources/blog/posts/10-things-consumers-need-to-know-about-fintech/>. Lietuvos vartotojų organizacijų aljansas kol kas nėra CI nariu, bet, ruošiantis narystei, 2019 metais svečio teisėmis LVOA atstovas dalyvavo kas ketverius metus vykstančiame CI pasauliniame kongrese, kuris tais metais buvo skirtas skaitmeninėms teisėms: https://twitter.com/LVOA_ALCO/status/1123617463156051969.
- [9] Tinklapiu <https://remittanceprices.worldbank.org/en> duomenimis, vidutinės perlaidų siuntimo išlaidos šiuo metu sudaro 6,82 proc. nuo sumos. Vienas iš Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų numato būtinybę iki 2030 m. sumažinti perlaidų išlaidas iki mažiau nei 3 procentų nuo sumos. Dar 2009 metais atitinkamas rodiklis buvo 9,67 proc.
- [10] Žr. <https://www.devex.com/news/5-trends-affecting-the-remittance-industry-89275>, <https://www.iamtn.org/familyremittances-endorsement>.
- [11] Žr. <https://www.bitpesa.co/bitpesas-5th-anniversary-celebrating-5-years-of-growth/>. BitPesa verslo modelis, pagrįstas virtualios valiutos kaip tarpininko panaudojimu, apibrėžiamas labai paprastai: „*BitPesa is able to lower the cost of sending remittances by removing correspondent*

banks from the transaction chain. <...> ...in a BitPesa transaction, BitPesa is able to receive local currency directly which it then sends in bitcoin to a digital broker who then deposits it as local currency in the receiving country.". Septintus metus veikianti sistema aptarnauja 7 Afrikos šalis su bendru 430 milijonų gyventojų skaičiumi; BitPesa skelbiasi jau tarpininkavusi atliekant apie pusę milijardo dolerių vertės sandorių.

[12] „Massive Drop in Number of Unbanked, says New Report“, 2015 m. balandis, žr.

<https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/04/15/massive-drop-in-number-of-unbanked-says-new-report>.

[13] <https://globalindex.worldbank.org/globalindex/sites/globalindex/files/overview/211259ov.pdf>.

Pasaulio banko ataskaitoje atkreipiamas dėmesys, kad vis dar apie 1,7 milijardo žmonių neturi prieigos prie bankų ar kitokių finansinių paslaugų tiekėjų. Tačiau PB ragina: „For businesses and governments alike, however, the challenge is to ensure that digital payments are indeed better than the cash-based alternatives — safer, more affordable, and more transparent.“

[14] Neabejotina, kad COVID-19 protrūkis dar labiau padidins visuomenės apetitą atsiskaitinėti negrynaisiais pinigais. Nors pandemijos įtaką dar sunku prognozuoti, jau dabar esama ženklų, kad gryniesi, bent jau Vakarų šalyse, gali būti greičiau negu iki tol stumiami iš apyvartos. Suprantama, kad grynųjų pinigų, kaip vienintelės kol kas realios visiškai privačios atsiskaitymo priemonės, atsisakymas gali turėti dvejopą efektą. Pirmia, didesnis virtualių valiutų naudojimas iš dalies kompensuos mažėjantį grynųjų patrauklumą, nes ir virtualiosios valiutos atliepia tą patį privatumo poreikį. Antra, grynųjų stūmimas iš mokėjimų apyvartos nebūtinai reikš grynųjų išnykimą apskritai; labiau panašu, kad paspartės globali tendencija naudoti grynuosius kaip turto išsaugojimo priemonę.

[15] Žr. <https://www.valuepenguin.com/cfpb-complaints-about-cryptocurrencies>.

[16] Žr. čia: <https://www.coinbase.com/about>. Beje, nuo 2018 m. su „Coinbase“ siejama „CB Payments Ltd“ yra įregistruota Didžiosios Britanijos finansų reguliuotojo FCA kaip elektroninių pinigų įstaiga (https://register.fca.org.uk/ShPo_FirmDetailsPage?id=001b000003O1uMmAAJ).

Kartu FCA apsidraudžia: „*It cannot be determined if FSCS (mūsų past. – investuotojų lėšų draudimo sistema) cover would apply to this firm. Please contact the firm directly to understand whether their products/services would be covered by FSCS.*“ Būdamas registruotas Jungtinėje Karalystėje, „CB Payments Ltd“ gauna teisę veikti ir Lietuvoje (<https://www.lb.lt/finansu-rinku-dalyviai/cb-payments-ltd>).

[17] Žr. https://files.consumerfinance.gov/f/documents/cfpb_consumer-response-annual-report_2019.pdf.

[18] „The Inside Story of Mt. Gox, Bitcoin's \$460 Million Disaster“, 2014 m. kovas, <https://www.wired.com/2014/03/bitcoin-exchange/>.

[19] Žr. <https://www.investor.gov/additional-resources/spotlight/spotlight-initial-coin-offerings-and-digital-assets>.

[20] „Investor Alert: Celebrity Endorsements“, 2017 m. lapkritis, <https://www.investor.gov/introduction-investing/general-resources/news-alerts/alerts-bulletins/investor-alerts/investor-22>.

[21] „Investor Alert: Ponzi Schemes Using Virtual Currencies“, 2013 m. liepa, <https://www.investor.gov/introduction-investing/general-resources/news-alerts/alerts-bulletins/investor-alerts/investor-7>.

[22] „Customer Advisory: Use Caution When Buying Digital Coins or Tokens“, 2018 m. liepa, https://www.cftc.gov/sites/default/files/2018-07/customeradvisory_tokens0718.pdf.

- [23] Žr. išsamų pristatymą "A CFTC Primer on Virtual Currencies", 2017 m. spalio, https://www.cftc.gov/sites/default/files/idc/groups/public/%40customerprotection/documents/file/la-bcftc_primercurrencies100417.pdf
- [24] Bitkoino ateities kontraktų (fjučerų) kotiruotės čia: <https://www.cmegroup.com/trading/equity-index/us-index/bitcoin.html>. Biržos pranešimas apie bitkoino fjučerų prekybos pradžia: https://www.cmegroup.com/media-room/press-releases/2017/10/31/cme_group_announceslaunchofbitcoinfutures.html.
- [25] "Virtual Currency Schemes", 2012 m. spalio, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>.
- [26] „Virtual Currency Schemes – a further analysis“, 2015 m. vasaris, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>.
- [27] Vėliau leisti viešus pranešimus apie vis naują ir naują eilinės virtualių valiutų platformos veiklą tapo kasdieniu dalyku, netgi vienos ES šalies centriniam bankui referuojant į kitos ES šalies centrinio banko skelbimus: <http://www.nbs.sk/en/financial-market-supervision-practical-info/warnings/warning-list-of-non-authorized-business-activities-of-entities/nbs-warning-the-bitcoin-revolution-and-bitcoin-evolution-platforms>.
- [28] Žr. <https://eba.europa.eu/eba-proposes-potential-regulatory-regime-for-virtual-currencies-but-also-advises-that-financial-institutions-should-not-buy-hold-or-sell-them-whilst-n>.
- [29] Žr. <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/crypto-assets-need-common-eu-wide-approach-ensure-investor-protection>. Ataskaitos tekstas čia: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma50-157-1391_crypto_advice.pdf.
- [30] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L0843&from=EN>
- [31] Plačiau apie Maltos siūlomas galimybes žr. <https://www.mfsa.mt/fintech/virtual-financial-assets/>.
- [32] <https://www.politsei.ee/et/juhend/majandustegevuse-luba>
- [33] „Digital finance and retail payments: Commission launches two targeted consultations“, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/mex_20_592#5. Mažmeninių mokėjimų strategijos klausimyne dėmesys sutelkiamas į keturis pagrindinius tikslus: 1) visos Europos mastu veikiančias greitas, patogias, saugias ir skaidrias mokėjimo priemones už prieinamą kainą ir mokėjimų vykdymą „taip kaip savo šalyje“; 2) novatorišką, konkurencingą ir atvirą konkurencijai Europos mažmeninių mokėjimų rinką; 3) galimybę naudotis saugiomis, veiksmingomis ir sąveikiomis mažmeninių mokėjimų sistemomis ir kitais pagalbinės infrastruktūros objektais; 4) patobulintus tarptautinius mokėjimus, įskaitant perlaidas, sustiprinančius tarptautinį euro vaidmenį.
- [34] Plačiau galima sužinoti čia: <https://www.europeanpaymentscouncil.eu/what-we-do/sepa-instant-credit-transfer>. Ši momentinių mokėjimų rūšis kartais dar žymima kaip *SEPA Instant Credit Transfer* arba sutrumpintai kaip *SCT Inst*. Schema paleista nuo 2017 m. lapkričio, o 2020 m. I ketv. jau apie 6 proc. visų pervedimų SEPA sistemoje buvo momentiniai.
- [35] Žr. <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12089-Directive-regulation-establishing-a-European-framework-for-markets-in-crypto-assets/public-consultation>
- [36] Tekstas ir lydintieji dokumentai: <https://impuls-lichtenstein.li/blockchain-gesetz/>. Įstatymas („Token- und VT-Dienstleister-Gesetz; TVTG“) priimtas Lichtenšteino landtage 2019 m. spalio 3 d., įsigaliojo 2020 m. sausio 1 dieną. Trumpas įstatymo pristatymas pateikiamas anglų kalba čia: <https://www.pwc.ch/en/insights/regulation/liechtenstein-publishes-draft-of-the-new-blockchain-act.html>. Atgarsiai Lietuvos blogosferoje: <https://newdaycrypto.com/lt/liechtenstein-passes-asset-token-law/>.

- [37] Žr. <https://fsi.taxjustice.net/PDF/Liechtenstein.pdf>. Plačiau apie indeksą, kurį kasmet rengia „Tax Justice Network“, skaitykite čia: <https://fsi.taxjustice.net/en/>.
- [38] „ESBG response to the European Commission consultation on a roadmap for a European framework for markets in crypto assets“, 2020 m. sausis, <https://www.wsbi-esbg.org/press/positions/Pages/ESBG-response-to-the-European-Commission-consultation-on-a-roadmap-for-a-European-framework-for-markets-in-crypto-assets.aspx>
- [39] Žr. https://www.arbeiterkammer.at/beratung/konsument/geld/kryptowaehrungen/AK-Test_Kryptowaehrungen_2019.pdf.
- [40] <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/vmi-nuzude-bitkoinu-bankomatus-neatitinka-valstybinio-sertifikavimo-662-921434>
- [41] <https://localbitcoins.com/buy-bitcoins-online/LT/lithuania/>
- [42] [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020XC0513\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020XC0513(03))
- [43] <https://www.bankai.lt/kriptovaliutos/informacija/kurie-bankai-lietuvoje-draudzia-o-kurie-leidzia-1284.html>
- [44] <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.41300/asr> (suvestinė redakcija po 2019 m. gruodžio 3 d. įstatymo pakeitimo ir papildymo (Nr. XIII-2584), galiojanti nuo 2020-01-10 iki 2020-07-09).
- [45] Inception Impact Assessment on Directive/regulation establishing a European framework for markets in crypto assets, 2019 m. gruodis, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=pi_com:Ares\(2019\)7834655](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=pi_com:Ares(2019)7834655).
- [46] <https://libra.org/en-US/white-paper/>
- [47] <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/econographics/the-rise-of-central-bank-digital-currencies/>
- [48] http://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-037_crypto_asset_position_paper.pdf
- [49] <https://www.test-achats.be/action/nos-actions/opinions/libra>
- [50] „Feedback from Links Foundation“, 2020 m. sausis, <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12089-Directive-regulation-establishing-a-European-framework-for-markets-in-crypto-assets/F502217>